

DİRENÇLİ TOPLUMLARDAN
SORUMLU İDARELERE:
İKLİM TEMELLİ AŞIRI HAVA OLAYLARINA HAK
TEMELLİ BİR YAKLAŞIM

Özlem Aslan

İstanbul Politikalar Merkezi Hakkında

İstanbul Politikalar Merkezi (İPM) demokratikleşmeden iklim değişikliğine, transatlantik ilişkilerden çatışma analizi ve çözümüne kadar, önemli siyasal ve sosyal konularda uzmanlığa sahip, çalışmalarını küresel düzeyde sürdüren bir politika araştırma kuruluşudur. İPM araştırma çalışmalarını üç ana başlık altında yürütmektedir: İstanbul Politikalar Merkezi-Sabancı Üniversitesi-Stiftung Mercator Girişimi, Demokratikleşme ve Kurumsal Reform, Çatışma Çözümü ve Arabuluculuk. İPM, 10 yılı aşkın süredir, karar alıcılara, kanaat önderlerine ve paydaşlara uzmanlık alanına giren konularda tarafsız analiz ve yenilikçi politika önerilerinde bulunmaktadır.

www.ipc.sabanciuniv.edu

1. Giriş

Aşırı hava olayları nedeniyle yaşanan afetlerle her geçen gün daha sık karşılaşılıyor. Endüstrileşme ve kentleşme gibi süreçlerle bağlantılı olarak başta fosil yakıtların yakılması olmak üzere insan faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan iklim değişikliğinin artan aşırı hava ve iklim olayları ile ilişkisi bilimsel olarak kanıtlanmış durumdadır. Aşırı sıcaklardan kaynaklanan sorunların önümüzdeki dönemde daha da artış göstereceği tahmin edilmektedir.¹ Örneğin, aşırı sıcaklar ve kuraklık nedeniyle sıklığı ve şiddeti artan büyük yangınlar son yıllarda en çok görülen aşırı hava olayları haline gelmiştir. İklim kaynaklı afetler hem insanlar üzerinde sosyal, ekonomik, psikolojik ve fiziksel birçok etkilere neden olur, hem de diğer canlıların yaşam alanlarını, besin kaynaklarını ve türlerinin devamını tehdit eder. Dünya Ekonomik Forumu'nun 2018 Küresel Risk Raporu'na göre küresel ekonomiyi etkileyecek en önemli risklerin dördü iklim değişikliği ile ilgilidir.² Bu risklerin başında maddi varlıkların ve altyapıların göreceği hasarlar, kaynaklarda çıkabilecek sorunların yaratacağı endüstriyel krizler ve ekonomik aktivitelere gelebilecek zararlar sayılmaktadır.³ Nitekim, 2021 yılında Türkiye'de yaşanan orman yangınları, seller ve su baskınları ve kuraklık, iklim değişikliği kaynaklı aşırı hava olaylarının Türkiye'deki olası yıkıcı sonuçlarını da gözler önüne sermiştir.

Bu raporda, Türkiye'de iklim temelli afetler nedeni ile mağdur olan kesimlerin ellerindeki hukuki araçlar ve bu hukuki araçların sınırları irdelenecektir. Bu çerçevede iklim temelli hava olayları karşısında ulusal ve yerel yönetimlerin hukuki sorumluluğunu ortadan kaldıran mücbir sebep kavramının iklim değişikliği bağlamında nasıl yeniden düşünülmesi gerektiği tartışılacaktır. Raporun amacı iklim temelli afetlere hak temelli bir yaklaşım geliştirilmesine katkı sunmak ve bununla ilişkili olarak vatandaşların ellerindeki hukuki araçların ve bu araçların sınırlarının tespitini yapmaktır. Böylece rapor, vatandaşları iklim temelli afetlere dair hukuki süreçlerle ilgili bilgilendirerek, onların güçlendirilmesine katkı sunmayı hedeflemektedir. Bu raporla, aynı zamanda hukuki araçlarla ilgili sınırlar ortaya konarak, bu alanda reforma ihtiyaç duyulan noktalara işaret etmeye çalışılmaktadır.

Raporda ilk olarak Türkiye'deki afet ve iklim değişikliği yönetimi idari coğrafyasının bir haritası su-

nulacak, daha sonra afetler karşısındaki idari sorumluluğa değinilecek ve örnek vakalar incelenerek hukuki süreçlerle ilgili bilgi verilecektir. Bu bağlamda bu rapor hem karar alıcıları kentleri olası afetlere karşı dirençli kılabilecek çalışmalar yapmaya teşvik etmeyi hem de vatandaşları afet karşısındaki hakları ile ilgili bilgilendirmek amacıyla hukuki zeminin imkanlarını ve sınırlarını araştırmayı amaçlamaktadır.

Raporda Türkiye'deki hukuk sisteminin iklim temelli afetler karşısında vatandaşlara sunduğu imkanlar ve sınırları ortaya koymak adına ikincil kaynaklar taranmış, bunun yanında kamu hukuku Profesörü Turan Yıldırım (Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi), çevre/ekoloji hukukunda uzmanlaşmış avukatlardan Arif Ali Cangı (İzmir Barosu), Yakup Okumuşoğlu (Zonguldak Barosu), İsmail Hakkı Atal (Adana Barosu), Melike Özman (Samsun Barosu) ve Burhan Uyan (Samsun Barosu) ile Türkiye'de sel kaynaklı afetlerden etkilenenlerin savunusunu yaparak iki önemli emsal karara imza atmış olan avukat Fatime Çelik (Batman Barosu) ve avukat Hatice Yavuz (Samsun barosu) ile derinlemesine mülakatlar yapılmıştır.

Sosyal bilim alanlarındaki afet çalışmaları ağırlıklı olarak afet risk yönetimine ve kurumların, bireylerin ve toplulukların afet riski azaltma stratejilerine ve sosyoekonomik, demografik ve psikolojik değişkenlerin bu pratikler ve stratejiler üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır.⁴ Bu çalışmalarda terminoloji dirençlilik, güvenlik, sakınım planı, proaktif risk azaltma ve hazırlıklı olma gibi kavramlara dayanmaktadır.⁵ Bu bağlamda, afetten etkilenebilecek insanlar, yaşam alanları, çevresel hizmetler ve kaynaklar, altyapı veya ekonomik, sosyal ve kültürel kaynakların bir dökümünün yapılması özellikle afet riskinin belirlenmesi açısından öncelikli kabul edilir.⁶ Toplulukların afet riski karşısındaki donanımları ise kırılganlık ve dirençlilik gibi kavramlar üzerinden tartışılmaktadır. Toplumun bazı kesimleri afetler karşısında kırılgan gruplar olarak nitelendirilirken, diğerleri afet ile başa çıkabilme, afetin sonuçlarına adapte olabilme ve afet sonrasında ayağa kalkabilme kapasitesine bağlı olarak dirençli kabul edilirler.⁷ Afet riski, kırılganlık ve dirençliliğin hem bireylerin hem de toplulukların gelir, eğitim, engellilik ve sağlık durumu, toplumsal cinsiyet, yaş, sınıf ve diğer toplumsal ve kültürel eşitsizliklere bağlı ola-

rak değiştiği bilinmektedir. Fakat, bu rapor afet riski bağlamında bireylerin ve toplulukların kırılganlığını ve dirençliliğini belirleyen dışsal faktörlere dikkat çekmeyi hedeflemektedir: çevresel tahribat, yerleşim biçimleri ve kentleşme. Zira, hızlı ve kontrolsüz kentleşme birçok bireyi ve topluluğu afetler karşısında kırılgan kılmaktadır.⁸ Dolayısıyla toplulukların iklim temelli afetler karşısında dirençli veya kırılgan olmaları yalnızca onlarla ilgili bir durum değil, idarenin onlara karşı sorumluluğunu yerine getirip getirmediği ile de ilgili bir durumdur.

Artan ekolojik krizler ve onlara eşlik eden doğal afetler nedeni ile dirençlilik kavramı artık neredeyse sürdürülebilirliğin de önüne geçmektedir.⁹ Fakat, yapılan politikaların ve akademik çalışmaların yaşanan kentleri dirençli kılmak için gerekli yapısal dönüşümlerden ziyade toplum dirençliliğine odaklanması çoğu zaman yetkililerin iklim değişikliği adaptasyonu ile ilgili pratiklerine dair sorgulamaların önüne geçme tehlikesi taşımaktadır. Dirençlilik yalnızca bireylerin ve toplumların dirençliliği olarak düşünüldüğünde sorumluluk büyük oranda afetlerden etkilenenlerin üzerine yüklenmektedir. Afetler ile ilgili toplumsal dayanışma, birlik ve beraberlik ile hareket edebilme, acıyı paylaşabilme tabii ki dirençlilik için çok önemlidir, fakat bunlar afeti önleme değil afet sonrasında dair uyum sağlama mekanizmalarıdır. Önleyici mekanizmalar için gerekli kaynaklar ise kentleri şekillendiren karar alıcıların elindedir. Bu anlamda dirençliliğin çok boyutlu olarak ele alınması ve altyapıların mutlaka bu tanıma dahil edilmesi gerekmektedir. Bu anlamda toplumlar yerine, toplumları, altyapıları ve coğrafi durumları da içine alan bir yer/kent dirençliliği ya da kırılganlığı incelemesinin yapılması ve bu yönde politikaların belirlenmesi önem arz etmektedir.¹⁰

Dünya nüfusunun yarısının kentlerde yaşadığı bu dönemde, kentler iklim değişikliğine yönelik azaltım ve uyum politikalarının başlıca odak noktasıdır. Türkiye’de de 1985 yılı itibari ile kentsel nüfus kırsal nüfusu geçmiş, 2019 yılı itibari ile ise TÜİK verilerine göre nüfusun 92%’si kentsel alanlarda yaşamaya başlamıştır.¹¹ Özellikle kıyı şeritlerinde ya da nehir kenarlarında gelişen kentlerde, yoğun nüfusun olduğu bölgelerde iklim kaynaklı afetlerin sonuçları ağırlaşmaktadır. Bu bağlamda hem kentsel dirençliliği arttıracak önlemlerin hem de kentsel emisyonların azaltılmasının önemi büyüktür.¹²

IPCC özel raporu¹³, ülkelerin afet riskini ulusal kalkınma ve sektör planlarına dahil etmeleri ve iklim değişikliğine adaptasyon stratejileri benimsemeleri gerektiğini belirtmektedir. Raporda, yapılan plan ve stratejilerde kırılgan bölgelerin ve grupların tespit edilerek, onlara yönelik politikalar sunulmasının öneminin,¹⁴ özellikle de yerel yönetimlerin kendi bölgesel afet risk durumlarını ortaya koyması gerekliliğinin altı çizilmektedir. IPCC raporu aşırı hava olaylarına karşı alınabilecek önlemleri ikinci derece tedbirleri (*low regrets measures*) olarak adlandırmaktadır. Burada alınabilecek önlemler arasında erken uyarı sistemleri, karar alıcılar ve yerel vatandaşlar arasındaki risk iletişimi, sürdürülebilir arazi yönetimi, arazi kullanım planlaması, ekosistem yönetimi ve restorasyonu sayılabilir.¹⁵ Sağlık gözetimi, su tedariki, sanitasyon, sulama ve kanalizasyon sistemlerinde iyileştirmelere gitmek, altyapıyı iklim değişikliğine adapte etmek ve bilinç yükseltme de yine bu önlemler arasında sayılabilir.¹⁶

Türkiye’de hükümeti ve yerel yönetimleri kuraklık, sıcak dalgaları, orman yangınları, seller ve fırtınalar gibi şiddetli ve sık görülecek hava olaylarından kaynaklanan afetler ve çölleşme, deniz seviyesinin yükselmesi gibi daha yavaş ilerleyen sorunlar beklemektedir.¹⁷ Bu riskler arasında kuraklık ciddi bir sorun olarak ortaya çıksa da, iklim temelli aşırı hava olaylarından kaynaklanan afetler arasında yer alan seller, depremlerden sonra en yıkıcı olaylar arasında sayılmaktadır.¹⁸ Yağışlardaki artan düzensizlik sel olaylarının daha da artacağını göstermektedir. Birçok kent sel riskiyle yüz yüzedir ve gerçekleşen sel kaynaklı afetlerin yarattığı kayıplar azımsanmayacak kadar çoktur. Neredeyse her şehrin sel kaynaklı bir afete maruz kaldığı bilinmektedir.¹⁹ EM-DAT verilerine göre, 1948’den 2020’ye geçen sürede Türkiye’de seller nedeniyle 2.480.500.000 dolarlık maddi kayıp yaşanmış ve 1401 kişi yaşamını kaybetmiştir.²⁰ Kentleri seller karşısında kırılgan kılan nedenler arasında kontrolsüz kentleşme ve arazi kullanımındaki denetimsizlik ön plana çıkmaktadır.²¹ Burada nedenler arasında bina yüksekliklerinde ve yoğunluğunda plansız artış, yeşil alanların yerini betonlaşmaya bırakması, kent çevrelerindeki tarımsal arazilerin imara açılması, nehir kenarlarındaki kontrolsüz yapılaşma, nehir kanallarının plansız bir şekilde daraltılması sayılabilir.²²

Bu rapor, Türkiye’de afet kaynaklı hak arama süreçleri ile ilgili yasal araçları ve bunların ne derece kullanılabilirliğini sorgulamaktadır. Yasal alana odaklanılmasının kavramsal arka planı toplumsal hareketler literatüründen gelen yasal fırsat yapılarına dayanmaktadır. Kavram aslında siyasi fırsat yapılarının yasal alana uygulanması sonucu ortaya çıkmıştır. Toplumsal hareketler literatüründe siyasi fırsat yapıları kavramı hareketlerin ortaya çıkışını, ilerlemesini ve sonuçlarını ortaya koyan önemli faktörlerden biridir. Hareketlerin içine doğdukları kurumsal ve toplumsal bağlamları inceleyerek hareketlerin stratejilerini anlamlandıran bu yaklaşım toplumsal aktörler için de yol göstericidir. Buna göre devlet ve devlet aygıtlarının kendilerini ortaya koydukları pratikler siyasi hareketler için de farklı pencereleri açarken diğerlerini kapatan bir işleve sahiptir. Tabi bu ilişki tek taraflı bir şekilde tasavvur edilmemelidir ve sosyal hareketlerin de devletin şekillenmesinde etkin olabildiğini görmek gerekmektedir. Kavramın oldukça geniş bir anlamı olsa da temelde üç özelliğın altı çizilmektedir: resmi kurumsal yapılara erişim, ittifak olanakları, benzer sorunlar karşısında iktidarın ortaya koyduğu pratikler.²³ Bir dördüncü faktör olarak ise siyasi kültür sayılabilir. Yasal düzleme yasal fırsat yapıları olarak transfer edilen kavram için de benzer faktörlerden bahsedilebilir.²⁴ Yasal fırsat yapılarının incelenmesi siyasi fırsat yapılarının sosyal hareketlere alan açmadığı yerlerde mahkemelerin olanaklarına odaklanır.²⁵ Bu anlamda mahkemelerin erişilebilirliği, yargının bağımsızlığı, bazen maddi bazen de uzmanlık temelli olabilen kaynaklara erişim ve hak savunusunu meşrulaştıracak kültürel ve yasal çerçevelerin varlığı²⁶ gibi etmenler hukuki eylemin imkanlarını ve sınırlarını belirleyen önemli faktörler olarak ortaya çıkar.

2. Türkiye’de Afet ve İklim Değişimi Yönetiminin İdari Coğrafyası

Türkiye, 2004 yılında Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’ne taraf olmuş, 2009’da ise Kyoto Protokol’ünü onaylamıştır. Fakat, Kyoto Protokolü bağlamında emisyon azaltım hedefi belirlememiştir. Türkiye’de iklim değişikliği ile ilgili konularda koordinasyon görevini Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı yürütmektedir. Bakanlığın başkanlığında 2001 yılında İklim Değişikliği

Koordinasyon Kurulu kurulmuştur. Türkiye’nin İklim Değişikliğine Uyum Kapasitesinin Geliştirilmesi Birleşmiş Milletler Ortak Programı 2008’de başlatılmış ve program kapsamında Türkiye’nin adaptasyon bağlamında kurumsal kapasitesinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. 2009 yılında İklim Değişikliği ve Uyum Dairesi Başkanlığı kurulmuştur. Yine, bu bağlamda İklim Değişikliği Stratejisi Belgesi (2010-2023) ve İklim Değişikliği Eylem Planı (2011-2023) hazırlanmıştır. İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı (2011-2023) ise 2012 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından onaylanmıştır. Bu belgede belirlenen beş önemli alandan biri de doğal afet risk yönetimi olmuştur. Türkiye’nin ilk İklim Değişikliği Ulusal Bildirimi 2007 yılında yayımlanmış ve belge artan yaz sıcaklıklarına, yüzey suyu kayıplarına, kuraklığa, kıyı erozyonuna ve sellere işaret etmiştir.²⁷

Türkiye’de afet yönetimi sistemi ise 1944 yılında başlamıştır. 1944 öncesinde afet yönetimi afet sonrası ve sonrasındaki temel ihtiyaçların giderilmesine odaklanmıştır.²⁸ 1944 sonrasında, özellikle de 1939 Erzincan depremi ile birlikte, afet öncesi önlemlerin önemi vurgulanmaya başlamış, buna yönelik yasalar ve düzenlemeler yapılmıştır. 1999 Marmara Depremi ise afet yönetimi açısından başka bir milat niteliği taşımaktadır.²⁹ Deprem hem afet yönetiminde halkın katılımının hem de afet öncesi önlemlerin önemini göstermiştir. Yine de hâlâ, Türkiye’de devletin afet politikasının daha çok kriz yönetimine odaklandığı, müdahale ve iyileştirme süreçlerine önem verdiği, hazırlık ve zarar azaltmayı içeren risk yönetimini büyük oranda ihmal ettiği söylenebilir.³⁰ Kalkınma projeleri yapılırken olası afet riskleri hâlâ projenin şekillendirilmesinde belirleyici olamamakta, afet yönetimi ile kalkınma süreçleri iç içe geçirilmemektedir.³¹ Bunun yanı sıra olası risklerin belirlenmesi için, özellikle yerel düzeyde teknik altyapının yetersiz olması da sorunlardan biridir.³² Arazi kullanım haritalarında afet risklerinin belirtilmemesi, yerel yönetimlerin planlama yaparken afet risklerini göz önünde bulundurmaması, hatta standartlara uymayan yapılara göz yumması önemli sorunlar arasındadır.³³ Türkiye’deki plansız kentleşme ve altyapı sorunları nedeniyle standartlara uymayan pek çok yapı inşa edilmiş ve toplum afetler karşısında bir anlamda savunmasız kılınmıştır. Meltem Şenol Balaban bu noktada Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ile yerel yönetimler ara-

sındaki koordinasyonsuzluğa da dikkat çekmektedir. Kalkınma kararlarında bir söz hakkı bulunmayan AFAD, sel kaynaklı afet gibi süreçlerin önlenmesine dair teknik bilgi birikimini elinde tutarken, kentsel kalkınmayı şekillendiren yerel yönetimlerin ise bu konudaki teknik kapasitesi oldukça eksiktir. Bu kurumların ortak hareket etmesini zorlayacak bir yasal düzenleme olmadığında kontrolsüz kentleşme sonucu kayıplar artmaktadır.³⁴

Bir başka sorun ise, Türkiye’de afet yönetimi ve iklim değişikliği ile ilgili önlemlerin ayrı faaliyetler olarak yürütülmesidir.³⁵ Türkiye’deki belediyeler iklim değişikliğini bir şekilde gündemlerine alsalar da bu bağlamdaki pratikleri genelde enerji ve atık yönetimi ile kentsel ulaşım etrafında şekillenmektedir.³⁶ Belediyeler enerji verimliliğini önceleyen projeleri desteklemekte, yenilenebilir enerji kaynaklarına dair projeleri gündemlerine almakta ve çevre dostu ulaşım olanaklarını araştırmaktadır. Bu anlamda iklim değişikliği ile ilgili odak noktaları daha çok azaltım ile ilgilidir ve uyum politikalarına öncelik verilmemektedir.³⁷ Uyum politikalarına öncelik verilmemesinin bir nedeni de bunların kentsel altyapılarda yapısal değişiklikleri zorunlu kılması, bu yüzden de ciddi bir teknik ve finansal kapasite gerektirmesidir. Halihazırdaki uyum çalışmaları daha çok bilgilendirme, bilinç yükseltme, kapasite inşa etme, politika ve strateji geliştirme ve kurumsal düzenlemeler gibi bağlayıcılığı olmayan birtakım önlemler üzerinden gitmekte ve yapısal önlemler alınmamaktadır.³⁸ Yapısal önlemler kent sistemlerinin radikal bir şekilde değiştirilip dönüştürülmesini ve böylece kentlerin dirençliliğinin arttırılmasını, yerel iklim değişikliği risklerinin ortaya konmasını ve böylece uyum gerekliliklerinin belirlenmesini ve iklim değişikliğinin tüm kentsel politikaların temel bir bileşeni haline getirilmesini gerektirmektedir.³⁹ Bu bağlamda Türkiye’de öncelikle belediyelerin risk ve zarar azaltma ile ilgili sorumlulukları büyük önem taşımaktadır. Belediyelerin arazi kullanımına ve yapı-inşaat süreçlerine standartlar getirmesi, düzenlemeler yapması ve afet kaynaklı risklerle zararları azaltıcı önlemler alması beklenmektedir.⁴⁰

Özellikle, 2009 sonrası belediyelerin afet yönetimindeki sorumlulukları artmış fakat bu yönde kurulan belediye kurumları genelde yetişmiş eleman eksikliği ve finansal sorunlar nedeniyle çok fazla gelişmemiştir.⁴¹ Türkiye’de belediyelerin yaşadığı

finansal sorunların nedenlerinden biri olarak belediyelerin finansal olarak merkezi hükümete bağımlı olmaları gösterilmektedir.⁴² Dışarıdan gelebilecek olası fonlar ise süreklilik arz etmedikleri için belediyelerin iklim değişikliğine uyuma yönelik altyapı yatırımları yapabilmeleri için gerekli finansal istikrarın yakalanması mümkün olmamaktadır.⁴³ Türkiye’de merkezi hükümetin iklim değişikliğine yönelik “özel koşullar politikası”nda⁴⁴ ısrar etmesi ise iklim değişikliğine yönelik uyum ve azaltım politikalarının yapısal dönüşümlerden uzak kalmasına neden olan başka bir etken olarak ortaya çıkmaktadır.⁴⁵

Günümüz Türkiye’sinde hem afet yönetimi hem de iklim değişikliği ile ilgili karar alma mekanizmaları söz konusu olduğunda oldukça merkezi ve hiyerarşik bir yapıdan söz edebiliriz. Bu süreçlerle ilgili halkın katılımını sağlayacak mekanizmalar yoktur.⁴⁶ 2000 yılında Doğal Afet Sigortaları Kurumu’nun kuruluşu ve böylece afet zararlarının topluma dağıtılması ile birlikte bir afet farkındalığının oluşması da gündeme gelmiştir.⁴⁷ DASK’ın farkındalık yükseltme çalışmaları olsa da, Türkiye’deki afet yönetimine halkın katılımını sağlayacak mekanizmalar hâlâ mevcut değildir.⁴⁸ Mahalle Afet Gönüllüleri gibi çalışmalar yürütülmüşse de bu çalışmalar bireylerin afet farkındalığının yükseltilmesinin ötesine geçememiş, afet hazırlığı olan topluluklar yaratılamamıştır.⁴⁹ Bu tür çalışmalar, başarılı olsalar dahi vatandaşın idarenin sorumluluklarından haberdar etmek yerine afetle mücadelede vatandaşları sorumlu kılan çalışmalardır. Dolayısı ile idarenin yapması gereken altyapı hizmetleri ile ilgili bir çalışmayı içermezler. Nitekim, kurulan gönüllü vatandaş örgütlenmeleri daha iyi standartlar için talep de oluşturmamaktadırlar.⁵⁰

Gülkan ve Karancı’nın “yaraları sarma”⁵¹ stratejisi olarak tanımladığı, afet sonrasında odaklanan afet yönetimi yaklaşımı yasal sorumsuzluğu da beraberinde getirmektedir. Bu stratejiye göre, devlet kaybedilen tüm malları, işyerlerini yerine koymayı taahhüt ederek, afet yönetiminde paternalist bir strateji benimsemektedir ve böylece hak arama süreçlerinin önü büyük ölçüde kesilmektedir. Devletin zararı tamir etmek için kullandığı yöntemler ise düşük faizli krediler, borç erteleme ve serbest kredidir.⁵² Oysaki efektif bir afet yönetimi için halkın katılımının önemi bilimsel araştırmalar tarafından sıklıkla dile getirilmektedir.⁵³ Bu noktada yerel

yönetimlerin ve hükümetlerin, kurumsal, ekonomik, teknik ve siyasi engelleri aşır bu tür bir çerçeveyeyle harekete geçmelerinin üzerlerinde yaratılabilecek yasal baskıyla da mümkün olabileceği söylenebilir. Hukuk temelli arayışlar hem yerel hem de ulusal hükümetleri tazminat baskısı karşısında daha sorumlu kılabilir.

3. İklim Temelli Afetler Bağlamında Hukuki Mücadele

İdareye karşı açılacak davalar, iklim temelli afetlere dair hak temelli bir yaklaşım geliştirmek açısından oldukça önemlidir. Bu tür davalar vatandaşların idare karşısında anayasa tarafından korunan haklarını görünür kılacak ve idareyi de sorumlulukları açısından tetikte tutacak niteliktedir. Açılan davalar sonraki hukuki mücadeleler için emsal de yaratabilecektir. Avukat Fatime Çelik görüşmemizde Türkiye’de bu tip davalara ait ilk örneklerden birinin Ümraniye’de gerçekleşen bir metan gazı patlaması nedeniyle açılan dava olduğunu hatırlatmıştır. Ümraniye olayı ile birlikte Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, “idarenin öngörülebilir, tahmin edilebilir risklere karşı vatandaşı uyarması ve gerekli önlemleri alması gerektiğini” belirtmiştir. Çelik, sonrasında 1999 Gölcük depremi ile birlikte gelen Danıştay kararlarının da bu bağlamda Türkiye’deki “mevzuatı” ve “bakış açısını” “kökten değiştiren” örnekler olduğunu söylemiştir.

Bu rapor kapsamında yapılan görüşmelerde bu tür davaların, ancak afetlere maruz kalan insanların büyük bir sabır ve metanet isteyen mücadeleleri ile mümkün olduğu da hatırlatılmıştır. Bu davaların uzun ve meşakkatli olması nedeniyle bireysel kazanç gibi bir motivasyondan çok adalet arayışı üzerinden yürüyebileceği, insanların ancak kendilerinden sonra gelenlerin haklarına dair bir dert ile böyle bir mücadeleye girişebilecekleri belirtilmiştir. Bu tür emsal kararların hak mücadelelerini birleştiren bir yanı olduğunun ve yüksek mahkeme içtihatlarının sonraki hak mücadelelerinin önünü açtığına altı çizilmiştir. Zira, idari davaların hem idareyi pozitif yükümlülükleri açısından denetlemek için hem de bu yükümlülüklerin toplum nezdinde hatırlanması ve meşruiyet kazanması için önemli olduğu vurgulanmıştır. İdareye hizmet kusuru nedeni ile tazminat davası açmanın önemli ve daha çok kullanılması

gereken bir yöntem olduğu da özellikle belirtilmiştir. İdareye açılan davaların yanında, ihtiyatlılık ilkesi bağlamında iklim değişikliğine karbon salımları ile katkıda bulunan şirketlerin de tazminat davalarının hedefi olmaları gerektiği ifade edilmiştir. Bu tür tazminat davalarının kendisinin bile sonuçlarından bağımsız olarak şirketler için büyük bir yük yaratacağı ve şirketleri çevresel etkiler konusunda daha tetikte tutacağı belirtilmiştir.

...AİHM’de Ümraniye metan gazı patlaması nedeniyle verilen olumlu bir karar var. İdarenin öngörülebilir, tahmin edilebilir risklere karşı, vatandaşı uyarması ve gerekli önlemleri alması gerektiğine dair Türkiye aleyhine verilmiş bir karar... Sonra da aslında Türkiye’deki mevzuatı ve bakış açısını kökten değiştiren ‘99 Gölcük depremi. Danıştay dediğimiz, içtihat mahkemesi de aslında, ilk kararlarını o dönemde veriyor. (Avukat Fatime Çelik)

Bu tarz olaylar yaşayan insanlar gerçekten sonuçları her ne olursa olsun, bir hak mücadelesine girecek olurlarsa, beş yıl, on yıl... Olun ben benden sonrakilere böyle bir şey bırakmak istiyorum, böyle bir algı yaratmak istiyorum, bunu değiştirmek istiyorum deyip bunun mücadelesini verirlerse... Başka türlü iyi niyetli bir dilekten daha öteye gidemez, diye düşünüyorum... Bakın şimdi, bizi, yani sizinle beni buluşturan şey nedir? Anayasa Mahkemesi’nin bir kararıdır, değil mi? Siz sabırla bütün mücadelenizi yaparsınız, sonuç alamadığınıza ilişkin kesin karardan sonra, Anayasa Mahkemesi’ne götürürsünüz, orada karşılık bulur. Bir içtihat oluşur. Şimdi bizim hukuk sistemimizde bir içtihat var. Diyor ki böyle olaylar olduğunda, idare, idarenin organları ve yöneten insanlar sorumludur. Hukuk sistemimizde, anayasa ile kurulmuş bir mahkeme nezdinde, adaletin bu şekilde sağlanması gerektiğine dair bir kararımız var. İnşallah bundan sonra bu kararlar artacaktır. Bu işte, hukukun tüm enstrüman ve olanaklarının sonuna kadar ve doğru kullanılması gerektiğini düşünüyorum. (Avukat Hatice Yavuz)

Tabii, Türkiye'nin taraf olduğu sözleşmeler, anayasadan doğan sorumlulukları, idarenin sorumlulukları, ya da özel kanunlardan doğan sorumlulukların pek çoğu idarenin pozitif yükümlülükleridir. O pozitif yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediğinin öncelikle denetlenmesi gerekir. Yerine getirilmediği takdirde, bununla ilgili yine idareden, anayasadan doğan haklardan yola çıkarak talepte bulunmak mümkün. Fakat, tabii biz bunu ne kadar söylersek söyleyelim, önemli olan bunun resmi, devletin taraf olduğu yargılamalarda, Danıştay, idari mahkemeler, Anayasa Mahkemesi vb. bağlamındaki kararlarda bu şekilde doğrulanması, teyit edilmesidir. *(Avukat Melike Özman)*

Bence tazminat davaları çok önemli, çokça da açılmalı. Ama tazminat davaları gündeme geldiğinde kusurun ispatı konusunda sorun çıkıyor. Örneğin hava kirliliğinin yoğun olduğu bir bölgede kanser olan bir kişinin bu hastalığının hava kirliliğine bağlı geliştiğinin ortaya konması, hava kirliliği ile zarar gören arasında illiyet bağı kurulması gerekiyor. Bu noktalarda sorun yaşandığı için açamıyoruz. Ama 2872 sayılı yasanın kusursuz sorumluluğu düzenleyen 28. maddesi aslında çokça uygulama alanı bulabilir. Emsal oluşturmak adına her çevresel zararda eğer zarar gören bir yurttaş varsa, küçük küçük rakamlarla, genel hükümlere göre ya da 28. maddenin işletileceği tazminat davaları açıp emsal oluşturmak çevre koruma hukuku bakımından önemli bir kazanım olabilir ve gelecekte açılacak büyük davalara altlık oluşturabilir. Mutlaka denenmesi lazım, ama açamadık bu zamana kadar. Çünkü zarar oluşmadan şu işi engelleyelim diye çabalamaktan sıra oraya gelemiyor. *(Avukat Yakup Okumuşoğlu)*

Dolayısıyla bizim açtığımız/açacağımız her tazminat davası şirketlerin kazancını azaltan bir sürece yol açıyor. Başlangıçta, özellikle de yatırım yapmadan önce ne kadar çok tazminat davası açılırsa şirketlerin işletme maliyeti de o kadar yükselecektir. Uluslararası hukukta son zamanlarda ihtiyatlılık, öngörülebilirlik prensibi de vurgulanıyor. Dolayısıyla ihtiyatlılık ilkesi doğrultusunda bir nevi aba altından sopa gösterilip, yarın bir gün bak sana daha büyük tazminat davaları açılabilir denilebilir. Zira, sadece şirketlerin o tazminat davalarında avukatlara verdikleri ücretler, davaları kazanmak için yaptıkları lobi faaliyetleri bile çok büyük kalemler. *(Avukat İsmail Hakkı Atal)*

İki önemli sorun var. Bir basit yağmur yağdığında eğer ortalığı sular seller alıyorsa bu yerel yönetimlerin de sorumluluğunda... Nitekim, Ankara'da oldu. O zaman belediye başkanı "Bu Allah'ın afeti" dedi. Ama suyun giderine akamayacağı bir tünel yapmış. Yağmur suları birikti, arabalar zarar gördü. Şimdi böyle bir yerde, biz o zaman belediyenin sorumluluğuna bakarken artık mücbir sebebe falan bakmıyoruz. Kusur var diyoruz doğrudan doğruya... Bazen sanki bu kabulleniliyor gibi. Bazen insanlar sorumluluk yoluna gitmiyorlar bile... Hukukçuların da burada bir ihmali var. Tazminat sorumluluğu ile karşı karşıya kalsalar, bu kadar pervasızca davranamazlar diye düşünürüm hep... Amerika'da ne oluyor mesela? Mahkeme var, dava tehdidi var ve daha önemlisi öyle bir tazminata mahkûm oluyorlar ki, avukatlardan ödleri patlıyor, korkudan bir daha yapamıyorlar. Uygulamada bu boyut da eksik... Sineye çekiyoruz biz. Ama burada yerel yönetimlerin ciddi bir kusuru var: Plansız ve ruhsatsız yapılaşma, şehirleşme. *(Prof. Dr. Turan Yıldırım)*

3.1. Aşırı Hava Olaylarında İdarenin Sorumluluğu

Merkezi ve yerel yönetimlerin iklim değişikliğine uyum politikaları ile ilgili daha fazla sorumluluk almasını sağlamanın bir yöntemi de onlara tazminat sorumluluklarını hatırlatmaktır. İdarenin kusurlarını tazmin sorumluluğu 1982 Anayasası'nın 40. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre, "kişinin resmi görevliler tarafından vaki haksız işlemler sonucu uğradığı zarar da kanuna göre devletçe tazmin edilir." Avukat Arif Ali Cangı görüşmelerimiz sırasında bu maddenin "devlete, anayasa ile güvence altına alınmış hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesi halinde, bu ihlalin ortadan kaldırılması için başvuru mekanizmalarını oluşturma yükümlülüğünü" de getirdiğini hatırlatmıştır.

Anayasa'nın 125. maddesi de idarenin her türlü eylem ve işleminin yargı denetimine açık olduğunu ifade eder ve idarenin yargı denetimi sonucunda kusurlu bulunması durumunda ortaya çıkan zararı tazmin etmekle yükümlü olduğunu belirtir. Bir zarar bağlamında idarenin sorumluluğunun belirlenebilmesi için zarar ile ilgili bir idari faaliyet, zararın kendisi ve bu ikisi arasında bir illiyet (nedensellik) bağı olması gerekir.⁵⁴ Burada zarar maddi olarak ölçülebilir bir zarar olarak tanımlanır.⁵⁵

İdarenin kusurlu bir pratiği sonucu karşı tarafa tazmin hakkı doğuran eylemlerine haksız fiil denir.⁵⁶ Haksız fiilin olduğu durumlarda hukuk dilinde fiil ve zarar arasında illiyet bağı söz konusudur ve burada idarenin kusurlu sorumluluğu olduğu kabul edilir. Buradaki kusur "hizmetin hiç işlememesi, geç işlemesi, kötü işlemesi" gibi durumlar ile ilgili olabilir.⁵⁷ Batman İdare Mahkemesi hizmet kusurunu şu şekilde açıklar:

İdare Hukuku ilkelerine göre, meydana gelen bir olayda idarenin hizmet kusurunun varlığından söz edilebilmesi için, yürütmekle yükümlü olduğu kamu hizmetinde işleyiş ya da personel açısından gereken emir ve talimatların verilmesi, denetimin yetersiz olması, hizmete tahsis edilen araç ve gereçlerin hizmet gereklerine uygun ve yeterli olmaması, gereken önlemlerin alınmaması veya geç ya da yetersiz alınması gibi nedenlerle idari hizmetin kuruluşunda, düzenlenişinde, bünyesinde, işleyişinde nesnel bir

aksaklık, bozukluk, düzensizlik, eksiklik veya sakatlık meydana gelmiş ve oluştuğu ileri sürülen zararın da bundan meydana gelmiş olması gerekmektedir. Meydana gelen zararlar idarenin eylemi veya işlemi arasında ancak nedensellik bağı kurulabilmesinden sonra zararın idarece karşılanması yoluna gidilmesi mümkün olup, zarara, zarar görenin kendisinin veya üçüncü kişinin tutum ve davranışının neden olması halinde eksilmenin idarece karşılanmasının, başka bir deyişle idarenin sorumlu tutulmasının olanaklı bulunmadığı açıktır.⁵⁸

İdarenin kusursuz sorumluluğu zararın tazmininin toplumsal koşullardaki değişimler veya kusurun kanıtlanması ile ilgili güçlükler nedeni ("ispat güçlüğü, yetersizlik, orantısızlık, sosyal ahlak temelini zayıflaması gibi")⁵⁹ ile zorlaştığı fakat idarenin yine de sorumlu tutulabileceği durumlar için ortaya konulur. Hedef kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesini gerçekleştirmektir.⁶⁰ İdarenin kusurlu ya da tehlikeli bir davranışı söz konusu değildir, fakat amaç ortaya çıkan zarar nedeni ile doğan eşitsizliğin giderilmesidir.⁶¹ Burada sorumluluğun dayandırıldığı nedenlerden biri idarenin riskli durumlara karşı gerekli önlemleri alma sorumluluğudur. Kusurlu bir davranış olmasa dahi idare, eğer riski azaltan bir tedbir almamışsa zarardan sorumlu tutulur.⁶² Bu tip durumlar tehlikelilik esası, sosyal risk ilkesi ve kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesi gibi durumlara bağlı olarak ortaya çıkabilir. Burada yargı, adalet, eşitlik, hakkaniyet ve nesafet gibi kavramları göz önünde bulundurarak sorumluluğa karar verir.⁶³

3.2. İdarenin Sorumluluğunu Kaldıran Bir Durum Olarak Mücbir Sebep

İdarenin sorumluluğunu tamamen veya kısmen ortadan kaldıran koşullardan biri olay bağlamında mücbir sebep faktörünün olduğunun ispat edilmesidir.⁶⁴ Mücbir sebep (zorlayıcı neden, *force majeure*) "idarenin iradesi dışında meydana gelen, önceden öngörülmesi mümkün olmayan ve karşı konulamayacak ağırlıktaki olaylardır."⁶⁵ Kemal Gözler, mücbir sebep bağlamında öngörülebilirliğin altını özellikle çizmekte, "olay ne kadar ağır olursa olsun, ortaya çıkan zarar ne kadar büyük olursa olsun, söz konusu olay öngörülebilir nitelikteyse, bu olay mücbir sebep oluşturmaz ve dolayısıyla idarenin sorumlu-

luğu ortadan kalkmaz” diye belirtir.⁶⁶ Burada Fransız Danıştay’ını örnek olarak veren Gözler’e göre, öngörülemezliğin kriterlerinden biri olayın o yerde daha önce gerçekleşmiş olup olmamasıdır.⁶⁷

Rüzgâr İodostan estiği zaman her yıl birçok fırtınanın çıktığı bir şehirde fırtına öngörülebilir niteliktedir. Böyle bir şehirde fevkalâde şiddetli bir fırtına sonucu bir okulun çatısının uçması ve okul bahçesindeki çocukların üstüne düşüp onları öldürmesi veya yaralaması olayında mücbir sebep yoktur; idare bu şekilde ortaya çıkan zarardan sorumludur. İdare böyle bir şehirde fırtınaları öngörüp binalarının çatılarını sağlam yapmak zorundadır.⁶⁸

Önlenemezlik kriterini ise Gözler şöyle açıklamaktadır: “İdare, ortaya çıkan zararları önlemeyi ne kadar isterse istesin, bu amaçla hangi tedbirleri alsın önleyemez; eğer önleyebiliyorsa zaten ortada bir mücbir sebep hali yoktur.”⁶⁹ Fakat Gözler’e göre, sel, fırtına ve deprem olaylarının “oluşmaları engellenemese de bunların zararlı sonuçlar doğurmasının önüne geçilebilir; idare bunların meydana gelmesini önleyemese de bunların sonuçlarına karşı koyabilir.”⁷⁰ Dolayısıyla sel, fırtına, bora, heyelan, çığ, aşırı kar yağışı gibi hava olayları mücbir sebep kapsamına alınabilir, fakat bunun için bu olaylarda, öngörülemezlik, önlenemezlik ve dışsallık unsurlarının varlığının tespit edilmesi beklenir.⁷¹ Bu kriterler gerçekleştiği ölçüde, bu olaylardan idare sorumlu tutulamaz, çünkü bunlar idarenin yetkisi dışında gerçekleşir.

Bu araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde, idarenin yapmış olduğu işlemlerden doğan zararlar kadar, yerine getirmediği işlemler yüzünden gerçekleşen zararlardan da mesul olduğu özellikle belirtilmiştir. Burada alınması gereken önleyici tedbirlerin alınmaması ve uyarıların erkenden yapılmamasının yanında, çarpık kentleşmeye ve ruhsatsız yapılara göz yumma ve kontrol mekanizmalarını işletmeme gibi durumların da altı çizilmiştir. İdarenin aşırı hava olayı olurken yaptığı işlemlerin de tazminatın konusu olabileceği belirtilmiştir. Bu noktada idarenin olaya verdiği tepkinin olaydan doğan zararı artırıp artırmadığının da değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Anayasa’nın 40. Maddesi, “idare, işlemlerinden doğan zararlarla ilgili sorumludur,” diyor. İdare her türlü eylem ve işleminden sorumludur. Ama şu atlanıyor, idare yapması gerektiği halde yapmadığı eylemlerinden ve işlemlerinden de sorumludur. Doğu Karadeniz’de seller oluyor. Neden çok can kaybı oluyor? Çünkü, idarenin hatalı eylem ve işlemlerinin yanında, yapmamış olduğu eylem ve işlemler de var. Çarpık kentleşme: Çoğu evin yahut işyerinin ruhsatı yok. Kontrol mekanizmasını atlamış. Yeri geldiğinde oradaki tehlikeyi görüp, oradaki insanları oradan tahliye etmeyi atlamış, mühürlememiş mesela oraları... (Avukat Hatice Yavuz)

Tazminat yönüyle baktığımız zaman, zarar idarenin tesis ettiği ya da etmesi gerekirken etmediği, eyleme geçmesi gerekirken geçmediği durumlar nedeni ile mi ortaya çıkmış ya da artmış bakmak lazım. İdarenin tesis ettiği ya da etmesi gerekirken etmediği işlemler nedeni ile ortaya çıkan zararlar idarenin hizmet kusurunu, hatta görev ihmalini de ortaya koyabileceklerdir. Bu durumların tamamında oluşan zararlar elbette tazminata konu edilebilir. (Avukat Yakup Okumuşoğlu)

Biz öğrenciliğimizde idarenin sorumluluğunu kaldıran bir hal olarak mücbir sebep kavramını okurken, idarenin yürüttüğü hizmetin dışında gelişecek, idare bunu öngöremeyecek, öngörse bile önleyemeyecekti. Ama bizim zamanımızda mücbir sebep olarak sayılan haller çok genişti: Sel, deprem, vb. Ama zamanla, gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini bilememek ölçütü yavaş yavaş özelliğini yitirmeye başladı. Çünkü artık bir sürü felaketin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini biliyoruz. Deprem mesela, fay hattında olduğunu biliyor Türkiye’nin herkes... Danıştay ... iki önemli kararda, biri Erzincan depremine ilişkin diğeri yanlıştır hatırlamıyorsam, tamam depremi önleyemezsin, ama nerede olacağını, fay hattının nereden geçtiğini biliyorsun, dedi. Yani artık, teknoloji geliştikçe, idarenin, devletin elindeki imkanlar arttıkça, o bilinemezlik, öngöremezlik azalmaya başladı. Danıştay, artık gerçekleşmesini önleyemezsin ama sonuçlarını önleyebilirsin dedi... Kusurun var mı yok mu ona bakılıyor aslında. Kusur nerede olur? Önleyici tedbirleri almamakta olur. İnsanları ikaz etmemekte olur. İşin içinde idareye, devlete atfedilebilecek bir tedbirsizlik var mı yok mu ona bakıyorlar. (Prof. Dr Turan Yıldırım)

3.3. İklim Değişikliği ve Mücbir Sebep:

Celal Işıklar, Danıştay kararlarında mücbir sebep tespiti için “yoğunluk” ve “süre” gibi etmenlere baktığını ifade eder ve bir bölgenin mevsim normaleri dışında yaşadığı hava olaylarının mücbir sebep kabul edildiğini, mevsim normalleri içindeki hava olaylarının yarattığı kayıpların ise mücbir sebep dışında bırakıldığını söyler.⁷² Örneğin, Danıştay bir sel felaketinde idarenin sorumluluğunun anlaşılması için idare mahkemesinin Meteoroloji Genel Müdürlüğü’nden o bölgeye yıllar içinde düşen yağış miktarının istatistiklerinin istemesini talep etmiştir. Burada idarenin sorumluluğu yağışın aşırı olup olmamasına göre değişebilir.⁷³ Nitekim, mevsim normallerinin üzerinde seyreden veya “geçmiş yıllarla kıyaslanmayacak derecede aşırı yağın”⁷⁴ yağışlar için mücbir sebep tespiti yapılmıştır.⁷⁵ Danıştay, aşırı yağışın kendisini hemen mücbir sebep olarak kabul etmez. Burada gene de idarenin bir faaliyetinin zararı artırıp artırmadığına bakar ve bir olayı öngöremese bile sonuçlarının en aza indirilmesi için gerekli tedbirleri alıp almadığı ile ilgili bir tartışma yürütür.⁷⁶

Fakat, mahkemelerin çelişkili kararlar vermesi gibi durumlar da vardır. Kemal Gözler bu durumla ilgili olarak Askeri Yüksek İdare Mahkemesi İkinci Dairesi’nin 14 Nisan 1993 tarihli kararına gönderme yapar. Bu kararda çığ tehlikesi olmasına rağmen o yere kurulan karakoldaki çığ olayında bir erin hayatını kaybetmesi üzerine, mahkeme çığ düşmesini mücbir sebep olarak kabul ederken yine de tazminata hükmetmiştir. Kemal Gözler burada mahkemenin çelişkili bir karar verdiğini şöyle anlatır:

Bu karar hem yanlış hem de çelişkilidir. Yanlıştır, çünkü çığa müsait bir yerde inşa edilmiş bir binanın üstüne çığ düşmesi mücbir sebep olarak kabul edilemez; zira söz konusu olayda “öngörülemezlik” şartı gerçekleşmemiştir. Bu karar çelişkilidir, çünkü mahkeme yanlış olmasına rağmen çığ düşmesini mücbir sebep olarak nitelendirdiğine göre, idarenin sorumsuz olduğuna karar vermeliydi; zira mücbir sebep illiyet bağını keser ve idarenin hem kusurlu hem de kusursuz sorumluluğunu ortadan kaldırır.⁷⁷

Bu bağlamda, iklim temelli afetlerle ilgili olarak yerel idarelerin kontrolleri dışında, öngörülemez ve

önlenebilir olaylar olmaları nedeni ile mücbir sebep kavramını kullanarak kendi sorumlulukları olmadığını iddia etmeleri oldukça yaygındır. Fakat, buna karşı iklim değişikliğinin herkes tarafından kabul gören küresel bir fenomen, bu nedenle de öngörülebilir olduğu ve insan eylemlerinden kaynaklandığı argümanı getirilebilir.⁷⁸

Aşırı hava olayının tanımı yapılırken geçmiş verilere bakılması günümüz koşullarında yanıltıcıdır, çünkü bu bakış açısı geçmişteki hava koşullarının gelecekte de devam edeceğini varsaymaktadır.⁷⁹ İklim değişikliği nedeniyle hava koşulları radikal bir şekilde değiştiği için, bir yerde oluşan hava olayının geçmişteki verilere bakılarak aşırı sayılıp sayılmaması doğru bir tespit olmayacaktır. İklim değişikliğine karşı önlem almayan bir idare mevsim normallerine dayanan analizlere yaslanarak mücbir sebep iddia etse de iklim değişikliği beklenmedik aşırı hava olaylarını artırdığından, öngörülemezlik nosyonunu öne sürmek zorlaşacaktır.⁸⁰ Bu nedenle, mahkemelerin tarihsel verileri son 10-20 yıl ile kısıtlaması önerilmektedir. İkinci öneri tarihsel verinin iklim değişikliği göz önünde bulundurularak yeniden düzenlenmesidir. Üçüncü bir öneri ise gelecek hava düzenleri ile ilgili bir projeksiyon çıkarabilecek uzmanlara danışılmasıdır.⁸¹

Hava olaylarının mücbir sebep sayılması ile ilgili öngörülemezlik unsuru teknolojik ilerlemeler dolayısı ile oldukça daralsa da iklim değişikliğinin mücbir sebep kavramını Türkiye bağlamında nasıl değiştirmesi gerektiği önemli bir sorudur. İklim değişikliği nedeniyle gerçekleşen hava olayları akut (fırtınalar, sıcak dalgaları, orman yangınları, seller) ve kronik olaylar (yükselen deniz seviyesi, yağış sıklığında ve şiddetindeki değişimler, kuraklık) olarak ikiye ayrılabilir.⁸² Akut risk barındıran olayların mücbir sebep olarak görülmesi daha yaygındır. Fakat, akut olarak kabul edilen aşırı hava olaylarının sıklığının arttığı ve iklim değişikliğinin yarattığı risk analizlerinin giderek daha güvenilir hale geldiği bir ortamda afetle sonuçlanan hava olayları ile ilgili öngörülemezliğin ve aşırılığın sınırlarının yeniden belirlenmesi gerekir. Yine kronik olarak addedilen hava olayları ile ilgili olarak da mücbir sebebin nereye kadar kullanılabilmesi soru işareti doğurmaktadır. Hukukçuların Danıştay kararlarında mücbir sebep nedeni ile idarenin sorumluluğunun ortadan kalktığı kararların giderek azaldığına dair tespitleri vardır.⁸³

Mücbir sebep tahlili, geçmiş hava verileri ışığında bir hava olayının önlenabilir veya öngörülebilir olup olmadığına dayandığından, iklim değişikliği koşullarında mücbir sebep meselesine yeni bir yaklaşım zorunludur. Önlenbilirlik iki açıdan tartışılabilir: azaltım ve uyum politikaları. Her ne kadar Türkiye’de bu tür örnek davaları çok görmesek de iklim değişikliğine neden olduğu için özellikle fosil yakıt şirketlerine açılan davalar iklim davaları olarak literatüre geçmiştir. Her ne kadar iklim değişikliği küresel bir sorun olduğu için buradaki nedensellik bağına kurmak zor olsa da bir idarenin azaltım politikalarına ne kadar önem verdiği de yaşanan afetlerin önlenabilir olup olmadığı ile ilgili tartışmaya dahil edilebilir. Önlenabilirliğin gündeme getirilebileceği diğer alan ise uyum politikalarıdır. Kent dirençliliği bağlamında nedensellik bağına kurmak daha kolaydır. İklim değişikliğinin etkileri uluslararası kamuoyunda önlenemez olarak tarif edilmeye başlanmıştır. Fakat yukarıda bahsedildiği gibi bu olayların öngörülebilir olması olumsuz sonuçlarını en aza indirecek önlemlerin alınmasını gerektirmektedir.⁸⁴ Bu önlemlerin ekonomik ve teknik olarak yapılabilir olması da önlenbilirlik tartışmasında değerlendirilmesi gereken bir unsurdur.⁸⁵

Mücbir sebebin iklim değişikliği bağlamında artık çatışmalı bir kavram haline geldiği, var olan risklerin bölüşülmesi ve bu risklere karşı önlem alınması yerine idarenin sorumsuzluğunu meşrulaştırma yönünde bir eğilim yarattığı söylenebilir. İklim kaynaklı riskler artık kentleşme ile ilgili her kararda göz önünde bulundurulmalı ve mücbir sebebin uygulanabileceği haller de giderek azalmalıdır. Bu bağlamda uluslararası tartışmalarda aşağıdaki önlemler önerilmektedir:

- Mücbir sebep sayılabilecek akut ve kronik olayların olası sıklığı, şiddeti ve süresi ile ilgili bilgileri de içeren detaylı bir listenin hazırlanması.
- Mücbir sebep sayılmayacak durumların detaylı bir listesinin hazırlanması.
- Mücbir sebep tartışmasının her türlü anlaşmanın bir parçası haline gelmesi.⁸⁶

Bu rapor bağlamında yapılan görüşmelerde halihazırda davalarda Meteoroloji Genel Müdürlüğü’nden alınan verilere göre belli bir standardın üzerin-

deki hava olayları için mücbir sebep tespiti yapıldığı, fakat bu standartların, iklim değişikliği şartlarında acil olarak yeniden düşünülmesi gerektiği vurgulanmıştır ve mücbir sebep standartlarının değişmesine yönelik başvurular yapılması gerektiğinin altı çizilmiştir. İklim değişikliği bağlamında yeni projeksiyonların yapılıp, yeni aşırı hava olaylarının, “tehlike sorumluluğu” kapsamında düşünülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda, görüşmelerde iklim değişikliği ve artan teknolojik imkanlarla mücbir sebep bağlamındaki öngörülemezlik kriterinin giderek bir dayanak noktası olmaktan çıktığının da altı çizilmiştir. Buna ek olarak, hizmet kusurunun uyum ve azaltım politikaları üzerinden de düşünülebileceği vurgulanmıştır ve idarenin kent politikalarında yeşil politikaların önünü ne derece açtığı, kent yapılarının iklim temelli afetlere dayanıklı olup olmadığı ve bu yapılar inşa edilirken ne tür kriterlere öncelik verildiğinin iyi sorgulanması gerektiği belirtilmiştir.

Meteoroloji ile yazışma yapılıyor, o dönemlerde, o bölgedeki rüzgârın hızı tespit ediliyor ve belli bir standardın üzerindeki iklim olayları mücbir sebep olarak kabul ediliyor... Yani olay belli bir seviyeye kadar tolere edilebilir, o seviyenin üzerine çıkarsa idare için mücbir sebeptir şeklinde değerlendiriliyor... Aslında, iklim değişikliğinde bu standartları yeniden konuşmalıyız... Yine bir klişe olarak hani coğrafya kader diyoruz ya, sanki bu mücbir sebep kriterleri de kadedir. Standartları yükseltmek gibi bir taleple artık idareye başvuruları artırmak gerektiği ortada. Çünkü iklim değişikliği geliyor söylemleri artık 20 sene geride kaldı, artık iklim değişikliği başladı. Dolayısıyla metrekareye düşen yağış miktarı, esen rüzgâr ve deniz seviyesinde yükselmeler artık bir tehlike sorumluluğu gibi düşünülüp, idarenin tazmin yükümlülüğünü doğuracak şekilde yargılama konusu edilmeli diye düşünüyorum. (Avukat Melike Özman)

İdarenin kusursuz sorumluluğu bakımından, mücbir sebep çitasının artık yükselmek zorunda olduğunu söyleyebiliriz. Yani 20 senede bir görülen yağışların daha fazlasını son 5 yılda görmeye başladıysak bu bize bir sinyaldir, daha da artacak demektir. Bir belediye, 5 yıl önce, 20 yılda bir yağacak bir yağmuru mücbir sebep sayabilirdi. Ama şu anda bir belediyenin ekstrem bir hava olayını mücbir sebep sayması halinde, bizim bir dakika kardeşim o kadar da değil, son beş yıldaki istatistikler böyle, kusura bakma, istatistiksel olarak söylediğin yanlış dememiz gerekir. *(Avukat Burhan Uyan)*

Bizim zamanımızda mücbir sebep olarak sayılan haller çok genişti: sel, deprem vs. Ama zamanla gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini bilememek ölçütü artık yavaş yavaş özelliğini yitirmeye başladı. Çünkü artık bir sürü felaketin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini bilebiliyoruz. Deprem için mesela, artık bir yerin fay hattında olduğunu biliyoruz. Danıştay iki önemli kararda dedi ki, tamam depremi önleyemezsin ama fay hattının nereden geçtiğini, depremin nerede olacağını biliyorsun. Artık teknoloji geliştikçe, idarenin, devletin elindeki imkânlar arttıkça o bilinemezlik, öngörülemezlik, azalmaya başladı. Hatta onu bile bıraktı Danıştay ve gerçekleşmesini önleyemezsin ama sonuçlarını önleyebilirsin demeye başladı. Dolayısıyla bizim kullandığımız şu andaki temel ölçüt bu: sonuçlarını önlemek. *(Prof. Dr. Turan Yıldırım)*

Bir kere idare mücbir sebep kavramına sığınarak yaşam hakkını ortadan kaldıran olaylara karşı sorumluluğunu sonsuza kadar kaldıramaz. Teknoloji geliyor, bilim geliyor. Sizin bunu ne kadar dinlediğiniz, araştırmalara, öngörülen risklere karşı ne yaptığınız önemlidir. Doğal felaketler hep vardı. Türkiye’de hiçbir zaman sel felaketinin olmayacağını söyleyemeyeceğiniz gibi deprem veya heyelan olmayacağını da öngöremezsiniz. Ama gelişen teknoloji ve bilimle insan hayatına dönük hizmet verebilirsiniz. İdare dünya çapında bir iklim krizi var diye sorumluluktan kaçamaz. İklim krizi son 20 yıldır konuşulan bir şey. O zaman vatandaşın can güvenliği için sen de ona göre tedbirini alacaksın.. Vatandaşın maddi, manevi, psikolojik zararlara uğramaması için siz de değişim ve dönüşüm geçirmek zorundasınız. Buna göre tedbirlerinizi alacaksınız. *(Avukat Fatime Çelik)*

Bir belediye ya da büyükşehir belediyesi, küresel iklim değişikliğine yol açan tesisler, uygulamalar ve alışkanlıkları giderecek düzenleme ve önlemler alabilir, pekâlâ doğayla uyumlu, yaşama uygun kentler yaratabilirler... İklim değişikliğine en çok yol açan endüstri tesislerinin (madenler hariç) açılma izin ve ruhsatlarını verme, onları denetleme görev ve yetkileri yerel yönetimlere aittir. Dolayısıyla yerel iktidarlar bu yetkilerini fosil yakıt endüstrisinin ortadan kaldırılması için kullanabilir, her binanın çatısına güneş panelleri konulmasına ilişkin düzenleme ve teşviklerle, enerjinin yenilenebilir varlıklardan, temiz yöntemlerle sağlanmasını gerçekleştirebilirler. Diğer yandan kent içi ulaşımın mümkün olduğunca bisiklet ve raylı sistemle sağlanmasını gerçekleştirme yetkisi doğrudan yerel yönetimlere aittir. Bisikletin ve raylı sistemle çalışan araçların kullanımını özendirerek ve petrol ürünleri ile çalışan araçların kullanımını sınırlandırarak ve hatta yasaklayarak, iklim değişikliğinin durdurulmasına ciddi katkılar sağlayabilirler. Yerel yönetimlerin, yeşil alanların korunması ve çoğaltılması, yapılacak yapıların enerji gereksinimlerinin yenilenebilir kaynaklardan ve verimli şekilde giderilmesi, su tüketiminin ihtiyacı karşılayacak şekilde düzenlenmesi, atıkların geri dönüşümü için planlama ve ruhsatlandırma düzenlemelerinin yapılması gibi yetkileri vardır. Kaldı ki, bugün iklim temelli hava olaylarının ve diğer doğal afetlerin nedenleri bilinmekte, sonuçları öngörülebilmektedir. Örneğin, fay hattı üzerine, çürük zemine inşaat izni vererseniz (son yaşanan Sisam depreminin İzmir-Bayraklı’da yarattığı yıkımda olduğu gibi), zemine uygun temel ve düzgün imalat yapılmasını denetlemezseniz, olan deprem yıkıma yol açar. Dere yataklarını, heyelan bölgelerini yapılaşmaya açarsanız, oluşan seller ve toprak kayması yıkımlara ve kayıplara yol açar. Bugün artık iklim değişikliğinin nedenleri ve onu önleme yolları bilinen gerçekler, iklim değişikliğinin önüne geçilmezse ne sonuçların doğacağı da bilinmektedir. Bu yüzden objektif sorumluluğa girmeden hizmet kusuru sorumluluğunun kabul edilmesi gerekir. *(Avukat Arif Ali Cangı)*

Bizler artık iklimin değiştiğini biliyoruz. Kendi hayatımızda da bunu gözlemler hale geldik. Karadeniz’de sağanak yağmurda yola çıkılmaması gerektiğini biliyor artık Karadenizliler. Çünkü yağışın şiddeti artık eskisi gibi değil. Kısa bir yağışta bile yamaçlardan gelen sular Karadeniz sahil yolunu dolduruyor. Aşırı yağışla yamaçlardaki toprak kayıyor, heyelanlar oluşuyor. Bu aşırı yağışlar artık Karadeniz’in gerçeği oldu, beklenmedik, öngörülemeyen, olağanüstü yağışlar diyemiyoruz artık. Dolayısıyla, “ben bunu bilemezdim, öngöremezdim, ya da ortaya çıkacak sonucu engelleyemezdim” şeklindeki tartışmaların artık fazla bir karşılığı yok. Bu gerçeklikte ortaya çıkan zararlı sonuçlar üzerinden illiyet bağı kurulduğu ölçüde hizmet kusuru oluşur. İşte Karadeniz’de olan sellere bakıyoruz. En son Kastamonu-Bozkurt ve Artvin-Arhavi sellerine baktığımızda idare her türlü önlemi aldım, ama öngörülemezdi, beklenmedik bir olaydı şeklinde sorumluluktan kurtuluş gerekçesi olarak mücbir sebebe dayanamaz. Çünkü evlerin kurulduğu yerlere bakıyoruz, dere yatağı. İmara açılan alanlara bakıyoruz, dere yatağı ya da heyelan alanı. İnşaat sektörü çok gelişmiş olduğu halde seçilen yere, inşa edilecek yapı özelliğine göre seçilen teknolojiler uygun değil. Denetime bakıyoruz, yetersiz ya da yok. Kurallarına uygun bir denetim olsa zaten gördüğümüz zararlar ortaya çıkmaz. İş gücü kalitesine bakıyoruz, yetersiz. Bütün bunlara baktığımız zaman idarenin en üst biriminden en alt birimine kadar hizmet kusuru olduğunu görürüz. Kurumlarda zaten bir liyakat sorunumuz var. İyi eğitim alamama sorunumuz var. Doğru yerde doğru hizmeti de veremiyoruz. Köyü, kenti, doğru arazide, doğru yapılaşmalarla, havayı, suyu, rüzgârı, toprak yapısını, jeolojik yapıyı bilerek inşa etmiyoruz. Planlayamıyoruz. Planladıklarımıza uymuyoruz. Yani neresinden baksak hizmet kusuru çok görünür aslında. Kusursuz sorumluluğa gitmeye de gerek yok. O kadar açık. Dolayısı ile idare tarafı ortaya çıkan sonuçlar için “afettir, doğa olayıdır, Allah’tan geldi” demekle sorumluluktan kurtulamaz. Sel, su baskını, bina çökmesi gibi durumlarda illiyet bağı da zarar da çok nettir. Deprem bölgeleri bakımından da zarar ile illiyet bağı kolaylıkla kurulabilir. Defalarca deprem görmüş bir arazide hangi yapının yapılıp, hangisinin yapılamayacağı açıktır. Mücbir sebebin çıkış yolu olması ihtimali bence deprem olaylarında da daralmıştır. Baca gazları, hava kirliliği nedeni ile uzun süreler geçtikten sonra ortaya çıkan hastalıklar bakımından zarar ile illiyet bağı kurma meselesi de sorunlu. Bu noktada da kusursuz sorumluluk üzerinden denemeler yapılabilir ve yapmalıyız da. Tıp da çok gelişti. Yapılacak testlerle pek çok bulgu ortaya çıkarılabilir. Neticede doğru davalarla idarenin bu sorumluluğunun sınırlarını genişletmek mümkün. Yani yargı yolunun çok rahat kullanılabileceğini düşünüyorum. Dediğimiz gibi kusursuz sorumluluk uygulaması da bu davalarda kolaylıkla işletilebilir, idareler sorumlu tutulabilir. *(Avukat Yakup Okumuşoğlu)*

Burada aslında mücbir sebep savunması çok rahat bir şekilde boşa çıkartılabilir. Eğer Türkiye Cumhuriyeti, ekolojik bir bakış açısıyla yönetilseydi, 776 madenin birden ihalesini ilan etmeseydi, 2004-2005’te 80 küsur termik santrale lisans vermeselerdi, Türkiye’nin her tarafında, Karadeniz’de sadece 2.500 hidroelektrik santrale lisans vermeselerdi, 1.000 tanesini yaptırmasalardı, 10 binlerce maden arama ruhsatı vermeselerdi, böyle bir şeye sığınılabilirdi. Bütün tedbirleri alan, hiçbir şekilde doğayı tahrip etmeyen, ekolojik ve katılımcı bir yönetim anlayışı içerisinde olan bir yönetim olsa, mücbir sebep savunmasına sığınılabilir. Ama şu anda kesinlikle mücbir sebep savunmasına sarılamazlar. Çünkü, Türkiye’de iklim afetlerini, iklim krizini devlet artırmıyor ama iklim krizini artıran termik santrallere lisans veriyor, madenlere lisans veriyor. İklim krizine bağlı afetlerin önünü açacak çalışmalar yapıyor. *(Avukat İsmail Hakkı Atal)*

İklim değişikliği yeni olmadı ki. Kaç senedir konuşuluyor. İnsanların artık bunları biliyor olması lazım. Bırakın onu makul bir yağışta bile metro istasyonunu su basıyor mesela. Metro istasyonunu su basması demek, o istasyonu yapan kurum hangisiyse, ki yerel yönetimler yapıyorlar, bir çarpık şehirleşme uygulanması demek. Bu kadar basit. Yer seçimi yanlış. Ya da işte gerekli su tahliye sistemini kuramamaları yanlış. Artık Türkiye’deki iklimin tropikal bir iklime dönüştüğünü tespit edip, bilgilendirme ve ikaz etme görevini yerine getirmeleri gerek. Bakın yine kusur var. Kusur lafını özellikle kullanıyorum, çünkü kusur bulamazsanız bu tür hadiselerde idareyi sorumlu tutamıyorsunuz. Sorumlu tutabileceğiniz bir ihmal, bir özel kusur bulmanız lazım. Artık öyle bir teknolojiye sahipsiniz. Diyoruz ki, senin bunu öngörüp ikaz etmen lazımdı. Ama zaten, birdenbire olmuş, önleyemedik, göremedik, ikaz edemedik denilebilecek bir hadise hemen hemen kalmadı sanki. *(Prof. Dr. Turan Yıldırım)*

3.4. Türkiye’de İklim Temelli Afetlerde İdareye Karşı Hukuki Yolların Kullanılmasındaki Güçlüklerin Nedenleri

3.4.1. Kadercilik

Türkiye’de iklim temelli aşırı hava olayları ile ilgili hukuksal hak arayışının önünde mücbir sebebin yanında başka engeller de vardır. Bunlardan birisinin doğal afetlere dair algı olduğu söylenebilir. İnsanlar idareyi sorumlu tutmak yerine bu tip olayları insan ya da idarenin kusurundan kaynaklanmayan, doğal, hatta Allah’tan gelen olaylar veya kader olarak tanımlayabilmekte, hak arama yoluna gitmemektedirler. Yapılan araştırmalar afetle mücadele bağlamında bu kadercilik algısının toplumu afet hazırlığına odaklanmamaya ittiğini göstermektedir.⁸⁷ Aslında, İnelmen ve diğerlerinin araştırması kadercilik algısı ile toplumun afet hazırlığını tamamen devlete bıraktığını belirtmektedir, fakat aynı algının toplumu afetlere yönelik bir hak arama sürecinden uzak tuttuğunu da söyleyebiliriz.⁸⁸ Bülent Özmen ve Ali Tolga Özden de Türkiye’de devletin afetle ilgili sorumluluğunun koruyuculuk bağlamında değil iyileştiricilik bağlamında değerlendirildiğini ifade etmektedirler.⁸⁹ Bu bağlamda, Türkiye’de devletin afet yönetimine paternalist yaklaşımının ve “yaraları sarma” politikasının da vatandaşları hak arama süreçlerinden uzaklaştırdığı söylenebilir.⁹⁰ Zira davalı idareler de bu nedenle olayın afet olarak nitelendirilmesinden yana olabilmektedirler, çünkü afet söz konusu olduğunda zarar kusurdan bağımsız olarak merkezi hükümet tarafından karşılanabilmektedir.

Rapor kapsamında yapılan görüşmelerde, Türkiye’de toplumun devletle kurduğu ilişkiyi hizmet üzerinden kurulan bir sözleşme olarak değil, daha hiyerarşik bir ilişki olarak algılamasının da kadercilik anlayışa eklenildiği ifade edilmiştir. Bu bağlamda, insanların devlet yetkililerinden hesap sormaktan ziyade, ilişkiyi, devletin mağdurlara el uzatması noktasından kurabildiklerini, bu anlayışın yerel mahkemelere bile sirayet edebildiğini, davalı idarelerin savunmalarını bu tip kadercilik söylemleri üzerinden kurabildikleri söylenebilir. Bu tür olaylarda tazminatlarla ilgili olumlu kararların çoğunlukla yüksek mahkemelerden gelmesi de bu anlayışı destekler

niteliktedir. İklim temelli afetler özelinde yaşanan travmanın büyüklüğünün de kadercilik anlayışa sığınmayı beraberinde getirebildiği vurgulanmıştır. Bir afette yakınlarını ve evini kaybeden insanların gündelik hayatlarına devam edebilmek için bir an önce olayla aralarına zihinsel mesafe koymak istedikleri de söylenmektedir. Bir başka deyişle, hak arama sürecinin kendisi insanların olaydan uzaklaşmalarına engel olacağı için travma sonrası kadercilik anlayışa sığınması insani bir tepki olabilir. Bu bağlamda, afetten etkilenen coğrafyada genel olarak yaraları sarmaya ve olayın gerçekleşmesine neden olan etkenlerden ziyade olaydan sonra neler yapılması gerektiğine odaklanmanın da kadercilik anlayışın sonucu olabildiği vurgulanmıştır. Dolayısıyla hak arama süreçlerinin yalnızca afetlerden zarar gören bireylere bırakılması da onlar için yeni yükler oluşturabilir ve bu da bu süreçlerin daha örgütlü bir şekilde yürütülmesinin önemini gösterir.

Sanki bu zaten doğal olan bir şeydir diye bir kabullenme var gibi.. Bazen insanlar sorumluluk yoluna gitmiyorlar bile. Hukukçuların da ihmali var. Tazminat sorumluluğu ile karşı karşıya kalanlar bu kadar pervasızca davranamazlar diye düşünüyorum. Plansız yapılaşma, ruhsatsız yapılaşma, plansız şehirleşme burada ciddi bir kusur olduğunu zaten gösteriyor. Bazen de idare bu tür olaylarda kendiliğinden, yargı olmadan da yardım ediyor bizde. Devlet kendiliğinden, büyük sel felaketlerinde, büyük yangınlarda, büyük depremlerde... yardım ediyor. Devletin böyle bir özelliği de var bizde. Toplumsal yapıdan mıdır, dayanışma mıdır, onu bilmiyorum... (Prof. Dr. Turan Yıldırım)

Dereli’de sel olduğu zaman ilk gidenlerden biri Diyanet İşleri Başkanıydı. Gitti, bu Allah’tandır dedi, dua etti. Ama bu kadar kolay değil bu işler. Kadere bağlamak, afettir demek, Allah’tandır demek çözümsüzlüğü ve sorumsuzluğu getiriyor. Bir daha yaşanmasın diye bilime başvurmak, çeşitli yatırımlar uygulamak yerine Allah’tandır, arada bir oluyor bu gibi şeyler, yapacak bir şey yok demek, bir yönetme, yönetim biçimi haline geldi idareler bakımından. Dini, siyasi, çeşitli sosyal kabulleri ve ekonomik söylemleri kullanmaktan çekinmeyen bir idare var. Cemaat yurtlarında gençlerimizin başına gelenlerden sonra yapılan açıklamalar da aynı yönetim dilinin görünümüleri. Ama hukuk konuyu başka türlü ele alır. En azından normatif düzenlemelerimiz buna uygun. Biz hukukçular yargıyı çok etkin devreye sokabileceğimiz davalar ile yaratıcı hukuk yapabiliriz.

(Avukat Yakup Okumuşoğlu)

Biz felaketleri biraz kader olarak algılıyoruz. Ne yazık ki, kader inancımızın içindeki anlamından da saptırılmış. Çünkü kader dediğimiz şey, evrenin yasalarıdır, hiçbir zaman değiştirilmeyecek olan şeydir kader. İki kere iki dördtür. Sistematiik, evrensel bir kurallar bütünüdür. Fizik, kimya, biyoloji de böyledir. Bunlar değiştirilemez tanrısal yasalar aslında. Ama kendi ülkemizdeki dini algılayış, siyasi iradenin sorgulanmaması üzerine oluşmuş. Çok uzun sürelerden, yüzlerce yıldan bahsediyorum, ne yazık ki kaderciler bir anlayış, yanlış bir şekilde geliştirilmiş.

(Avukat Burhan Uyan)

Bu kadercilik anlayışı idare tarafından dayatılıyor biraz da. Siz dava açtığınızda, kurumlar bile, Allah’ın takdiri, bir yıllık yağış bir ayda, beş yıllık yağış bir günde yağdı diyorsa, bu kaderciliktir. Bilimle teknikle yönetilmesi gereken kurumların böyle bir savunma yapmasını ben çok kahredici buluyorum. Bunu işte mücbir sebebe bağlıyorlar. Bu kadercilik. İdarenin kendi kusurundan kaynaklanan ölümlerden bile takdiri ilahi olarak bahsediliyor. Ve bu kavram idare tarafından sürekli besleniyor. *(Avukat Fatime Çelik)*

Türk insanı kesinlikle kaderciler. Olayı yaşayanlar; ben bunu yaşadım, Allah’a çok şükür hâlâ ayaktaım, bakın yiyecek ekmeğim var diyor. Kötü bir bakış açısı da demiyorum, ama, kaç tanesi o hak arayışının içine girecek imkanlara sahip? Bir de şunu unutmamak lazım, insanlar büyük travmalar, çok büyük kayıplar yaşadıklarında, bu kayıplarla yüzleşmeleri çok zordur, ağır travmatik olaylar yaşamış müvekkillerimde çoğu kez bunu gözlemledim. Bazen o olayı unutmak için Allah öyle takdir etti, kaderi böyleymiş, ne yapalım deyip gündelik hayatınıza ve rutininize dönmeye çalışırsınız ve bu çok insani bir olaydır. Ben hukukçu olduğum halde, hayatımda zaman zaman, bunu kendim de yaptım. *(Avukat Hatice Yavuz)*

Doğal afet söz konusu olduğu zaman en önemli etken sanıyorum, afetin doğal kısmına takılmaktan kaynaklanıyor. Bir kadercilikle bakıyor insanlar. Ne yapsak buna engel olamazdık, kimse de engel olamaz, kusur aramaya gerek yok, Allah’tan geldi bakış açısı hâkim oluyor... Şu da var ki doğal afetlerin muhatabı olan kişi sayısının çokluğu nedeniyle de durumu kabullenip sineye çekme ve mağdurlar olarak yaraları beraber sarma gibi bir psikolojik duygu durumu oluşabiliyor. En önemli şeyin örgütlenmek olduğunu düşünüyorum. Özellikle, sivil toplum kuruluşları, çevre platformları olarak örgütlenerek, bireysel değil de kitlesel olarak hukuki mücadelelere girişmek daha sürdürülebilir bir şey olabilir. Çünkü, bu mücadeleler hem maddi hem manevi olarak çok yorucu ve birey olarak devam ettirmek zor, kimsenin sırtına yüklenebilecek bir sorumluluk değil, çok ağır. *(Avukat Melike Özman)*

3.4.2. Zarar Görenin Davranışı

Haksız fiil ve hukuka aykırılık durumlarındaki zorlu meselelerden biri davayı açanın ispat yükümlülüğüne sahip olmasıdır. Haksız fiil ile zarar arasındaki illiyet bağı kurulamadığında tazminat davaları davacı yararına sonuçlanmamaktadır. İmara aykırılık nedeni ile zarar gören birçok kimse kendi sorumluluğunu düşünerek hukuksal alandan uzak durabilmektedir. Zira ruhsatsız yapılaşmada, idarenin olduğu kadar, yapılaşmaya girişenlerin de sorumluluğu vardır. Taz-

minat değerlendirmesinde önemli bir nokta da zarar görenin zararlar nasıl bir ilişki kurduğudur. Gülkan ve Karancı toplumu yapı işlerindeki kural tanımazlıkta “hevesli bir ortak” olarak nitelendirmektedir.⁹¹ Zarar görenin davranışı zaman zaman idarenin davranışı ile zarar arasındaki illiyet bağına tamamen ortadan kaldırılabılır.⁹² Türkiye’de kurumların var olan düzenlemeleri dahi uygulamama eğiliminde olduğuna, kuralları ihlal etmenin cezasız kalmasının toplum tarafından da kanıksanmış olduğuna dair tespitler göz önünde bulundurulduğunda, zarar görenin kendi sorumluluğu nedeniyle idareyle karşı karşıya gelmek istememesi oldukça mümkündür.⁹³

Somut bir örnek vereyim. Türkiye’de benim hatırladığım 80’in üzerinde irili ufaklı bölgesel ulusal imar affı olmuş. En son çıkan imar affına 9 milyondan fazla insan başvurmuş. Yani 9 milyon insan açık bir şekilde yasaya veya uygulamaya aykırı olduğunu bilerek inşaat yapmış, beklemiş, af çıkmış, parasını ödemiş ve orası yıkılmadan, yanlış yapılaşmaya hukuk kılıfı giydirmiş. Bu pratik hukukileştirilmiştir. *(Avukat Burhan Uyan)*

İnsanlar dikey yapılaşmaya, betona, mutlaka ilkesel olarak birebir konuşulduğunda karşı olduklarını dile getiriyorlar. Fakat bu kanaatini açıklayan insan, kişisel menfaati söz konusu olduğu zaman, kötü örnekleri kendisine emsal tutup, bunu neden ben de elde etmeyeyim noktasında kendini haklı görebiliyor... Bunun kendi kusuru olduğunu düşünmesini gerektirecek bir durum da yok aslında, Nasılsa idare açık bir şekilde gündelik politikalar ve siyasi rant sebebiyle pek çok af uyguluyor. Bu tür ihlallerin artık neredeyse meşruiyet kazandığını, bu ihlalleri yapan kişilerin pek çoğunun idareyle yapılan mevcut bir anlaşma dahilinde ve bir suç var ise o suçun ortağı olarak bu uygulamaları gerçekleştirdiğini ben pek çok kez tecrübe ettim. *(Avukat Melike Özman)*

Bir idare varsa, insanların sağlıklı ortamlarda yaşayabileceği kentler yaratmak için var. Dere yatağına ev yapan birisi varsa, gidip yapacak olanı engellemesi gerekiyor. Devlet aynı zamanda kolluktur. Elinde her imkân bulunmaktadır. Hukuk devletinde kurallar önceden bellidir. Kurallar herkese eşit ve geneldir. Buna göre kuralın dışına çıkanı engelleyeceksin. Ama bizde öyle yürümüyor. Bizde aksine kuralızsızlık, kural dışılık teşvik bile ediliyor. “Sen şimdi yap, ya af çıkar, ya para cezası ödersin, öyle kalır, vs” deniyor. Yapı idarenin gözü önünde yapılıyor, birisi şikayet edip de mecbur kalınmadıkça kimse yapıya bakmıyor. Yapının bitmesi yaklaşıncaya gidip usulen bir yapı tatil zaptı tutuluyor. Üzerine yıkım ve para cezası kararı alınıyor. Para cezası hemen ödeniyor, ki idareler de zaten bunu istiyor. Vatandaş da bunun farkında zaten, o yüzden idareyi ikiletmiyor. Böylece idare parasına kavuşuyor. İmar suçu da erteleme kapsamında bir suç. Dolayısı ile cezai yönden de kimse kaygı taşımıyor. Yıkıma sıra gelince zaten o yıkım bir türlü gerçekleşmiyor. Bu uygulama o kadar bilinir halde ki artık kimse yapı ruhsatı ile ilgili değil. İşleyişi bilen bulduğu yere yapısını yapıyor. Herkesin gözü önünde meraları, dere yataklarını, kıyıları, ormanı işgal ediyorlar. Ve bunun para cezası dışında somut bir yaptırım olmadığı için de işgal devam ediyor. Evi yaptınız dere yatağına, devlet de önlemedi, binanız da yıkıldı. Bu durumda tazminat davası açtığınız zaman acaba tam bir tazminat alabilir misiniz? Yoksa, vatandaş olarak, sen de dere yatağına gidip evi yapmışsın, senin de ek kusurun var, dolayısıyla, yarısı da sana aittir deyip, 100 bin liralık tazminat 50 bin liraya iner mi? *(Avukat Yakup Okumuşoğlu)*

Bizim hukuk yolunu işletmemizde birtakım engeller var. Ruhsatsız yapılaşmaya göz yumuluyor ama, ruhsatsız yapıyı yapanın sorumluluğu olmayacak mı? Zarar gören yapıların birçoğunda ruhsata aykırılık var. Ruhsatsız yapılar var. Burada şöyle teknik bir şey daha giriyor devreye idarenin sorumluluğu konusunda, zarar görenin kendi davranışı. Zarar görenin davranışı bu zararın artmasına, ya da olayın olmasına sebebiyet vermiş mi? Ama burada çok enteresan bir denge var. Göz yumarsanız yapıyorlar. Çünkü bu devlet insanlarda yıllardır öyle bir şey uyandırmış ki ben istediğim yere istediğim şeyi yaparım ve bana dokunulmaz diyorlar. Zira, imar affı çıkıyor ikide bir... *(Prof. Dr. Turan Yıldırım)*

3.4.3. Dava Masrafları, Dava Süreçlerinin Uzunluğu ve İdari Yargının Özellikleri

Hukuki araçlarla ilgili çekimserliğin bir nedeni de bu araçları kullanmanın getirdiği maddi yüküdür. Rapor kapsamında yapılan görüşmelerde yargı harçlarındaki artışın insanları yargıya erişimden alıkoyduğunun altı özellikle çizilmiştir. Dava ücreti çok yüksek olsa da davacı asgari düzeyde bile olsa ücretli çalışansa ya da herhangi bir mal varlığı varsa adli yardımdan yararlanamamaktadır. Tazminat davaları söz konusu olduğunda karşı tarafın vekalet ücretini ödeme yükümlülüğünün de yine hak arama süreçlerine olumsuz etkide bulunduğu belirtilmektedir. Tazminat oranları bile, dava masrafları düşünülerek davacının mali durumu üzerinden hesaplanmaktadır. İdari davalar bağlamında, harç yükünün yanı sıra, idari yargının belli özellikleri de hak arama süreçlerinin önünde engel teşkil edebilmektedir. Bunların arasında yargı süreçlerinin çok uzun sürmesi nedeni ile dava sonuçlandığında artık alınacak tazminatın maddi önemini yitirmesi ve dava sürecinin getirdiği psikolojik zorluklar sayılabileceği gibi, idari yargı özelinde soruşturma izni ile ilgili karşılaşılan engeller ve prosedürel karmaşıklıklar da söz konusudur. Türkiye’de tazminatların bir zenginleşme aracı olmaması için düşük tutulması da hem insanların dava açma motivasyonlarını olumsuz anlamda etkileyebilmekte hem de idareler için tazminatın caydırıcı olmasını engelleyebilmektedir. Türkiye’deki birbirinin içine geçen kurumsal sorumluluklar nedeni ile prosedürel karmaşıklıklar oluşmakta, davanın hangi kurumlara açılabileceğini bulma zorluğu da yine dava sürecini uzatan etmenler arasında sayılmaktadır. Davalı kurumlar da bu karmaşıklıktan yararlanarak sorumluluğu başka kurumlara atmaya deneyebilmektedir. İdari davaların yüz yüze olması ve tamamen yazılı bir şekilde ilerlemesi dava sırasındaki herhangi bir prosedürel yanlışın, davayı düşürmesine ve hak kaybına neden olabilmektedir. İdari davalarda, davalı taraftaki kamu kurumlarında çalışan görevliler yasa ile korundukları için ilgili idari amirlerin bu görevlilerin soruşturulmaları için izin vermeleri gerekmektedir. Bu izin verilmediği takdirde dava sürüncemede kalabilmektedir. Dolayısıyla soruşturma izni de haksız fiilin mahkemeye taşınmasına engel teşkil eden bir prosedür olarak ortaya çıkmaktadır.

Hukuk zaten pahalı bir şey. Avukat ücretleri, yargı giderleri, harçlar vs. Özellikle, şu son on-on beş yıldır yargı harçları çok ciddi arttı. Bir dava açtığınız zaman, davayı kaybettiğinizde karşı tarafın vekalet ücretini ödemek gibi ciddi yüklerle de karşı karşıya kalabiliyorsunuz. Bu bilerek yapıyor. Bu da söyleniyor, işte yargının iş yükünü azaltmak, gereksiz davaların açılmasını engellemek gibi nedenlerle... Şirketlerin gücü var. Gerekli gereksiz her türlü davayı açabiliyorlar. Yüksek miktartlı tazminat davaları da açıyorlar vatandaşı korkutmak için. Fakat, vatandaşın nefes alma hakkı dediğimiz, yaşamı korumayı hedefleyen davalarda, bizler her davayı açarken birkaç kez düşünüyoruz. Zira davayı açıp kaybettiğinizde karşı tarafın vekalet ücreti, yargılama giderleri gündeme gelecek. Çünkü vatandaşın ekonomik gücü sınırlı, şirketler gibi para harcayamaz. Bu bakımdan açılacak deneysel davaları açmak zorlaşıyor. Bu noktada meslektaşlar bildikleri davalar üzerinden konuyu tartışmak istiyorlar ve yaratıcı hukuk devre dışı kalıyor. Açılacak pek çok davanın yargının pahalı bir yol olmasından dolayı açılmaması nedeniyle hak arama yolu sınırlandırılmış oluyor. Öte tarafta yargıçlar var. Onlara da sorsanız, onlardan da “Hukuk düşünecek hal mi kaldı, gelen dosyaların ilk incelemesini yapmak, tevzi etmek bile haftanın tüm günlerini alıyor” diyenleri biliyoruz. İdare mahkemelerinde mahkemenin en deneyimli kişisi olan başkanı dosyaya bakamaz halde. Kim bakıyor? Üye bakıyor. Üye kendi fikrine göre bir raporlama yapıyor. Arkasından heyet olarak bir karar veriyorlar. Bütün hakimlerin o dosyaya hakim olması ve farklı yönleriyle değerlendirebilmeleri mümkün olamıyor. Diğer yandan idarenin işlemlerini denetleyen bir yargı organı olduğundan bir tarafta idare, bir tarafta yurttaşın olduğu davada verilecek her karar dikkat çekici de oluyor. Hukuk devletinin tartışmaya açıldığı çeşitli uygulamalar nedeni ile de idare mahkemelerinin eleştirilere maruz kalma ihtimali daha yüksek. Bu yönüyle idari yargı, idare tarafına daha hassas yaklaşıyor gözlemlerime göre. Tabii yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı gibi ilkelerimiz var, ama mesela hakimlik teminatımız sorunlu. Bu sebeplerle tanık olduğumuz kimi uygulamalar mevcut gerçeklikte artık şaşırtıcı da gelmiyor. (Avukat Yakup Okumuşoğlu)

Ama Türkiye’de tazminat bir zenginleşme aracı değildir diyerek miktarının minimum seviyelerde tutulması ne yazık ki tazminatın kamusal bir demokratik güvenlik önlemi olmasını engelledi. Dolayısıyla, yargı sisteminin bakış açısından kaynaklanan sorunlar var. İkinci sorun yargı süreçlerinin çok uzun sürmesi. Şimdi bugün bir dava açıyor olsanız en basit dava 6-8 ay ile 1-1,5 sene arasında bitecek. Bunun istinafi var, Yargıtay’ı var, durumuna göre Anayasa Mahkemesi’ne gidilmesi gereken prosedürler var. Yani 7-8 yıllık bir süreden bahsediyoruz. Türkiye’de belki 20 yıl süren davalar da var. Dolayısıyla yargı sistemi vatandaşın hakkını aramak konusunda ‘ben etkili adalet hizmeti sağlayan bir mekanizmayım’ diyemediği için insanlar haklarını aramak konusunda çekingen kalıyorlar. Yargının etkisizleşmesi, demokrasi için de halkın haklarının korunması için de yıkıcı sonuçlara yol açar. Hesap verir, şeffaf, hızlı çözüm üreten bir yargı için reform kaçınılmaz hale gelmiştir. *(Avukat Burhan Uyan)*

Maliyet boyutunu da es geçmek mümkün değil. Türkiye’de yargı harç ve giderleri nedeniyle hak arama özgürlüğünün biraz da maddi boyutu var. Çok yüksek oranlarda harç ödüyorsunuz. Çoğu vatandaş ya da meslektaşlarımız, davayı açarken, davacının mali gücünü düşünerek, tazminat oranlarına karar vermek zorunda kalıyor. Bizim açtığımız manevi tazminat dosyalarında tazminatı ödenecek harç tutarına göre tespit etmeye çalışıyoruz. Bu anlamda da hak arama özgürlüğünün biraz kısıtlandığını söyleyebiliriz. Vatandaş da yargı harçlarını karşılayamayacağını düşündüğünden, bu tip dava yollarını tercih etmeyebiliyor. Mesela idari personel için soruşturma izni vermezsen, önleyici tedbirleri artık alamazsın, çünkü kamu memuru, kamu personeli, bunu yapmaz. Ümraniye’deki metan gazı patlamasında yetkili personel ve memurlar hakkında soruşturma izni verilmedi. Soruşturma izni verilenler hakkında da dosyalar zaman aşımına uğradı. Devlet AİHM’de etkin soruşturma yapmadığı için ve diğer nedenlerle mahkûm edildi. Ama buna rağmen gerekli tedbirler hem idare tarafından alınmıyor hem de bir suç işlenmiş olsa bile maalesef caydırıcı cezalar verilmiyor. Ya da soruşturma izni verilmeyerek de atlanıyor. Yargılama makamı tarafından verilmesi gereken bir kararı aslında siz bir idarecinin eline veriyorsunuz ve soruşturma izni vermeyerek o insanın yargı makamıyla aklanmasına da izin vermiyorsunuz ... Bu çok sorunlu bir şey ve maalesef Türkiye’de cezasızlığın bu kadar yaygın olmasının sebeplerinden bir tanesi de bu. *(Avukat Fatime Çelik)*

Özellikle eklemek isterim ki bu tarz olayların mağduru olan insanların psikolojik durumları, hayatlarının o an dağılmış, telafisi mümkün olmayan şartların oluşmuş olması, siz profesyonel de olsanız, sizi de etkiliyor... Mesleki yaşantımda misyon davalarımın bir tanesidir. Bizim hukuk sistemimizde dava görmek zor, idari dava görmek iki katı zor... Bir defa idare hukuku baskın şekli şartlara tabidir. Mağdur eğer bir takım şekil ve şartları yerine getirmemişse, yüzde yüz haklı olsa dahi davası esasa girilmeden reddedilir. İdari davaların usul ve tekniği farklıdır. Özel olarak talep edilmediği takdirde duruşma yapılmaz, talep halinde ise bir kez duruşma açılabilir. Bunun dışında yüz yüze kendinizi savunma imkânınız yoktur, yazılılık esastır. Siz vatandaş olarak aslında devlete karşı dava açtığınız halde devletin hangi kurumuna açtığınızı tespit etmek zorundasınız. Devletin yüz tane ayrı kurumu var. Dava açarken belirlediğiniz devlet kurumu, dava esnasında diyor ki, ‘bu beni ilgilendirmiyor, devletin başka bir kurumunu ilgilendiriyor’. Devlet kurumlarının bağlı oldukları bakanlıklar sürekli değişmektedir. Dolayısıyla davayı doğru yere mi açtık yahut başka kimler çıkabilir diye sürekli sorguluyorsunuz... Yani, siz bunu avukat olarak da takip edemezsiniz, hakim olarak da takip edemezsiniz. Dolayısıyla doğru taraf teşkilini sağlamak bile başlı başına sorun. Ayrıca devletin kurumuna karşı dava açıyorsunuz, istediğiniz bütün evraklar devletin, o kurumun elinde. Yahut bağımsız bilirkişiler de çoğu, devlet memuru olarak çalışan insanlar. Bu bir risk değil midir? Tüm bu sistemin vatandaş lehine kolaylaştırılmasına ve mali olarak da ulaşılabilir olmasını sağlamaya ihtiyaç var. *(Avukat Hatice Yavuz)*

Karar vericinin de özellikle siyasi iktidarın ve şirketlerin baskısı altında olan hakimlerin ve mahkemelerin de sığınmayı en çok sevdiği şeylerden biri daha önceden denenmemiş bir yol üzerinde hukuk yaratmak değil, ezberledikleri yol üzerinden gitmek. Uygulamada çoğu zaman da eğer birden fazla dava sebebi ortaya konduysa, bütün hukuki ve bilimsel argümanlarımız haklı olmasına rağmen ret gerekçesi yazabildikleri bir argüman üzerinden ret gerekçesi yazıp, geri kalan mevzulara hiç cevap vermemeyi veya onları hiç tartışmamayı tercih ediyorlar. *(Avukat İsmail Hakkı Atal)*

Cezai anlamda kamu görevlisinin görevi ihmal etmesi niteliğinde değerlendirilebilecek meselelerde, bizim önümüzde maalesef son düzenlemelerden sonra soruşturma izni müessesesi var. Kamu görevlisi ile ilgili herhangi bir suç duyurusunda bulunduğunuz zaman amir konumundaki birimin soruşturma izni vermesi gerekiyor. Ne yazık ki son yıllarda büyük oranda soruşturma izni alamadığımız için etkin bir soruşturma yürütülmesini ve sorumluların eylemlerinin sonuçlarına muhatap olmalarını sağlayacak hukuki yollarda herhangi bir ilerleme kaydedemiyoruz. *(Avukat Melike Özman)*

3.4.4. Yargı Bağımsızlığı ile ilgili Sorunlar

Görüşmelerimizde yargı faaliyetinin zaman zaman neredeyse bir tasdik faaliyetine dönüştüğü belirtilirken, söz konusu idari yargı olduğunda mahkeme heyetleri üzerindeki baskının da arttığı ifade edilmiştir. Hakimlerin nesnel olmak yerine ideolojik davranmaları söz konusu olabildiği gibi, onları koruyan yasaların eksikliği nedeniyle emsal karar vermek konusunda tereddüt yaşamalarının da mümkün olduğu belirtilmiştir. Hakimlerin tayin ve terfilerinin siyasilere bırakıldığı bir sistemde idari yargının örnek kararlar alma imkânının kısıtlandığı, hatta bazı hakimlerin aldıkları kararlar nedeni ile sürülebildiği belirtilmiştir. Yargı sistemindeki yapısal değişikliklerin de yeni sorunlar getirdiği, özellikle bölge idare mahkemeleri ile yüksek mahkeme yolunun kapatılmasının idari yargı süreçleri için olumsuz sonuçlar doğurabileceğinin altı çizilmiştir.

Türkiye’de maalesef yargı çok siyasallaştı. Bunu kabul etmemiz lazım. Hatta Doğu Ergil’in 90’lı yıllarda TÜSİAD aracılığı ile yaptığı, hakim ve savcıların dosyalara bakış açısını, hangi saiklerle karar verdiklerini irdeleyen bir çalışması vardı. O da aslında siyasal kararlar verildiğini, hakimlerin vicdani kanaatlerini oluştururken dosyadaki delillerden ziyade, politik görüşlerini, ve devlete olan bağlılıklarını daha ön planda tuttuklarını raporlamıştı. Hakim ve savcıların terfilerinin verdikleri kararlarla birlikte ele alınması, tayin gibi aslında yeri geldiğinde sürülme olarak adlandırılacak müeyyidelerle karşı karşıya kalmaları... Karadeniz’deki idari yargı hakimlerinin çoğu sürüldü. Buna biz sürülme diyoruz, tayin denmez. Dolayısıyla hakimler hem özgür bırakılmıyorlar hem de zaten özgür değiller. *(Avukat Fatime Çelik)*

Mahkemeler mevcut hakim siyasetle şekilleniyor. Hakim siyasetin genel iradesi dışında kararlar vermek mahkemeler açısından çoğu zaman sorun yaratabiliyor. Mesela bir üçüncü havaalanı davası, bir Kanal İstanbul davası, bir nükleer santral davası, idareye yakın büyük şirketlerin davası gibi davalarda yargı süreçlerinin doğal işleyişiyle sürdüğünü söyleyebilmek zor. Yargı sürecinin işleyişinden bile hissedersiniz. Halbuki yasalar açık, başka türlü olması gerektiğini söylüyor. Ama bakıyorsunuz alınan kararlar normatif kuralla, hukukla örtüşmüyor. Şöyle denir mesela, evet yasa, hukuk öyle ama bir de Türkiye gerçeği var! Ya da konjonktürel hukuk denir mesela. Böyle kavramların olduğu başka hukuk devletleri var mı bilmiyorum ama bizde durum bu. Tabii bütün bu yaklaşımlar bizi hiç mutlu etmiyor. Bu noktada yargı doğrudan en üst noktada politika yapıcıların çizdiği eksende sıralanmış ve tabiri caiz ise işlemlere onay veren, onları tasdik eden bir makam görünümünde. Benim gözlemim böyle... Ne yazık ki hakimlerimizin hakimlik teminatları yok. Şöyle karar verirsem başıma şu gelir mi gelmez mi noktasında sürekli bir kaygının olduğunu düşünüyorum. *(Avukat Yakup Okumuşoğlu)*

Aslında petrol ve maden şirketlerinin fiilleri ile şu anda yaşadığımız felaketler arasında net bir illiyet bağı var. Ama küresel iklim değişikliğine neden olarak insanlığa karşı suç işleyen, ekokırım suçu işleyen enerji-maden şirketlerinin suç mahalli küresel, yani bütün dünya. Mozambik'te birisi bir termik santral çalıştırıyorsa aslında Türkiye'deki insanlara karşı suç işliyor. Türkiye'de termik santral çalıştırıyorsa, Amerika'daki, Kanada'daki insanlara karşı suç işliyor. Ben bu konuda enerji-maden şirketlerine karşı da dava açılabilirliğini düşünüyorum. Mesela bu orman yangınlarındaki sorumluluklarından kaynaklı olarak ulusal hukukta doğrudan dava açılabilir. Ama şu anki yargı bağımsızlığının olmadığı, yargı bağımsız olmayınca hakimlerin de tarafsız olmadığı sistemde, hakime hukuk yaratma görevini hatırlatabilmemiz gerçekten çok güç oluyor. Elimizden gelen çabayı gösteriyoruz. *(Avukat İsmail Hakkı Atal)*

Bölge idare mahkemeleri kuruldu biliyorsunuz. Pek çok idari yargıda artık temyiz/karar düzeltme kanun yoluna ve yüksek mahkeme olan Danıştay'a gidemiyorsunuz. Bu yapıyı değiştiriyor. Bölge idare mahkemelerinin çoğu ilk derece mahkemeleri ile aynı yerleşkeler içinde. Şu binada idare mahkemesi var, yan binada bölge mahkemesi var. Buradaki insanlar öğlen birlikte yemek yiyorlar. Aynı lojmanda oturuyorlar, sizin dava açtığınız kurumların yöneticileri ile protokolde yan yana duruyorlar, vs. Çoklu baktığınızda böyle sıkıntılar olduğunu görüyorsunuz. Danıştay ve temyiz başvuru yolu bence çok önemliydi ve hiçbir zaman önü kesilmemeliydi. Her davada insanlar temyiz kanun yolunu kullanabilmeli ve yüksek mahkemeye ulaşabilmeliler. İdare hukukunda bölge idare/adliye mahkemesinin kararlarına karşı temyiz yolunun yeniden açılması gerektiğini düşünüyorum. *(Avukat Hatice Yavuz)*

4. Örnek Davalar

4.1. Batman İluh Deresi Vakası, 2006

2006'nın Kasım ayında Batman'daki İluh Deresi'nin taşması sonucu yıkılan evler ve hayatını kaybeden 11 kişi ile ilgili açılan tazminat davalarında verilen nihai kararlarda devlet kurumlarının sel olayları karşısındaki sorumluluklarının yargı tarafından da kabul edildiğini görüyoruz.

4.1.1. Davacıların İddiası

Hayatını kaybedenlerin yakınları Diyarbakır İdare Mahkemesi'nde Batman Belediyesi ve Devlet Su İşleri Batman İl Müdürlüğü aleyhine meydana gelen ölümler nedeniyle maddi ve manevi tazminat davası açtılar. Batman'daki sel davasında davacılar sel olayında yaşanan kayıpların nedeni olarak çarpık yapılaşmayı, eksik dere ıslah çalışmalarını, bölgede su, kanalizasyon ve yol hizmetlerinin sorunlu olmasını, İluh Deresi üzerine inşa edilen köprülerin teknik ve bilimsel standartlarda olmamasını ve dere yatağında yapılaşmaya ve yerleşmeye müsaade edilmiş olmasını gösterdiler ve Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nü ve Batman Belediye Başkanlığı'nı dava ettiler.

4.1.2. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün Savunması

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, savunmasında, davanın süresinde açılmadığına, Batman Belediyesi'nin Devlet Su İşleri kurumlarının imara açma ile ilgili uyarılarını dikkate almadığına, yoğun ve ani yağışın etkisine ve dere yatağına ev yapan vatandaşların kusuruna dikkat çekerek davanın reddini talep etti.

4.1.3. Batman Belediyesi'nin Savunması

Batman Belediyesi ise savunmasında sel olayının ani gerçekleşmesi nedeniyle tedbire imkân vermediğini, sel ve taşkın olayları ile ilgili olarak DSİ'nin sorumlu olduğunu ve çocuklarını kaybeden mağdurların istedikleri tazminatın zenginleşmeye yol açacağını iddia ederek davanın reddini talep etti. Yine Batman Belediyesi, savunmasında su baskınının 7269 sayılı

kanunun 1. maddesi uyarınca afet kapsamına girdiğini ve zararların 4123, 4133 ve 6200 sayılı kanunlar kapsamında sosyal devlet anlayışı ile devlet tarafından karşılanması gerektiğini belirtti. Burada, belediyenin, idarenin sorumluluğunu kabul etmektense, afetzede ve afet mağduru kavramlarını kullanarak yaşanan olayın kontrolleri dışında olduğunu vurgulamaya çalıştığını söyleyebiliriz.

4.1.4. Diyarbakır 1. İdare Mahkemesi'nin Temmuz 2010 Tarihli Kararı

Diyarbakır 1. İdare Mahkemesi davayı evlerin tapu kaydı, yapı ruhsatı ve kullanma izin belgesi olmaması nedeni ile reddetti. Temmuz 2010'da aldığı kararda, İdare Mahkemesi yağış verileri nedeniyle sel olayının mücbir sebep olarak değerlendirilmesi gerektiği, tapu kaydı, yapı ruhsatı ve yapı kullanma izin belgesinin bulunmadığı bu izinsiz yapılarda yaşayan insanların kusurlu olduğu, bu nedenle yaşadıkları kayıptan idarenin sorumlu tutulamayacağını ifade etti.

4.1.5. Danıştay Süreci

Ailelerin avukatı Fatime Çelik davayı Danıştay'ın 8. Dairesi'ne taşıdı ve buradan emsal bir karar çıkardı. Avukat Fatime Çelik görüşmemizde davada idarenin savunması ile ilgili şunları söyledi:

Bu sel felaketi, Karadeniz Bölgesi'nde değildi, Batman'daydı ve idarenin savunması bir yılda yağması gereken yağış miktarının bir günde yağması ve bunun bir doğal afet olduğu üzerine kurulmuştu. Aslında öyle değil. Böyle bir yağış olabilir. Olmasına engel bir durum yok. Selin önceden görülemeyen, kestirilemeyen bir doğal olay olduğu kuşkusuzdur. Ancak, selin önceden görülemeyen, kestirilemeyen bir doğal olay olması ile selin yaratacağı sonuçlardan alınacak önlemlerle kurtulunması; en azından, zararın asgari düzeye indirilmesi olgusu birbirinden tamamen ayrı şeylerdir. Yeraltı su kaynakları, yeraltından geçen dereler var, hem onlar hem de yüzeydekiler olduğunda, bunları kapatırsan, üzerine kaçak veya imarlı bir şekilde yapılaşmaya izin verirsen, iskan sağlarsan maddi zararlara davetiye çıkartıyorsun demektir. Dolayısıyla, aslında bunu öngörebiliyorsun,

ama gerekli önlemleri almıyorsun. İdari işlemlerini ve eylemlerini ona uygun tesis etmiyorsun. Yaşanan felaketlerin sorumluları bunlara karşı önlem almayan, alamayan, almak istemeyen, gerekli gözetim ve denetimde bulunmayan merkezi ve yerel yönetimlerdir. Her ne kadar, merkezi ve yerel yöneticiler yaşananları "doğal afet" gibi algılatmak ve sorumluluklarını unutturmak gayreti içindeyse de, biliyoruz ki, yaşanan felaketler plansız ve çarpık kentleşmeden kaynaklanmaktadır. Bu hizmet kusurudur. Dolayısıyla afet, meydana geldiğinde, yapmadığın ya da eksik yaptığın eylem ve işlemlerle ortaya çıkan olay arasındaki bağı kopartmıyor. Dolayısıyla idare bundan dolayı da sorumlu.

Danıştay, hizmetin gittiği yerlerden yerel yönetimlerin sorumlu olduğunu ifade ettiği kararında, İdare Mahkemesi'nin ret kararını kaldırmıştır. Danıştay, yaptırdığı araştırmada Belediye'nin dere yatağını imara açtığını tespit etmiş ve buradaki ölüm ve maddi kayıpların mücbir sebep olarak kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir. Dere yatağında bulunan taşınmazların yapı ve iskan ruhsatının bulunmamasının davalı idarenin verdiği imar izninin yarattığı illiyet bağı yok etmediğini belirtmiştir. İzinsiz bu yapıların belediye veya valilik tarafından yıktırılması gerektiğinin altını çizmiştir. Ayrıca bu yapıların elektrik, su ve kanalizasyon hizmetlerinden ve tesislerinden faydalanmamaları gerektiğini hatırlatmıştır. Ailelerin avukatı Fatime Çelik, Danıştay'ın kararını şöyle değerlendirmiştir:

Bu önemli kararlar artık yerel yönetimler hizmetin götürüldüğü yerlerden de sorumludurlar. Belediyeler, doğal afetlerde 'kusurumuz yoktur' diyemez.⁹⁴

4.1.6. Batman İdare Mahkemesi'nin Kararı

Danıştay'ın kararından, sonra Batman İdare Mahkemesi ESAS NO: 2015/1438 KARAR NO:2016/854 kararında, Anayasa'nın 125. maddesine gönderme yaparak "idarenin kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlü olduğunu" belirtmiştir. Mahkeme kararında hizmet kusurunun niteliklerini aşağıdaki maddeler doğrultusunda:

- İşleyiş ya da personel açısından gereken emir ve talimatların verilmemesi,

- Denetimin yetersiz olması,
- Hizmete tahsis edilen araç ve gereçlerin hizmet gereklerine uygun ve yeterli olmaması,
- Gereken önlemlerin alınmaması veya geç ya da yetersiz alınması

nedeniyle hizmetin kuruluşunda, düzenlenişinde, bünyesinde, işleyişinde, nesnel bir aksaklık, bozukluk, düzensizlik, eksiklik, sakatlık meydana gelmesi olarak tanımlamıştır. Yine, mahkeme burada zarar ile idarenin eylemi ve işlemi arasında nedensellik bağı kurulmasının zorunlu olduğunu hatırlatmıştır.

İdare Mahkemesi, kararında Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nün saha incelemesini gerekçe göstererek "selin oluşmasında ana etkenin belediyenin dere yatağını imara açmasından kaynaklı çarpık yapılaşma ve DSİ'nin dere yatağına yaptırdığı tahliye kanalının yetersizliği olduğu" kanaatine vardığını belirtmiş ve eklemiştir:

Olayda, ölümün gerçekleştiği evin belediyenin imara açtığı dere yatağındaki Karşıyaka Mahallesinde yer alması karşısında, evin bahçe duvarının yıkılması sonucunda davacıların yakınlarının ölümünde, dere yatağını yerleşime açarak selin oluşmasına zemin hazırlayan davalı belediyenin ve yaptırdığı kanal yetersiz olan DSİ'nin hizmet kusuru bulunduğu cihetle, zararın mücbir sebepten kaynaklandığından söz edilemeyecektir.

Kararda, İdare Mahkemesi, Devlet Su İşleri'nin dere yatağına ev yapan vatandaşların kusuru ile ilgili argümanını da reddetmiş ve dere yatağında bulunan taşınmazın yapı ve iskan ruhsatının bulunmamasının, davalı belediyenin kusurunu ortadan kaldırmadığını belirtmiştir. İdare Mahkemesi belediyenin sorumluluğunun altını şu şekilde çizmiştir:

Bununla birlikte dere yatağında bulunan taşınmazın yapı ve iskan ruhsatının bulunmaması da davalı belediyenin hukuka aykırı eylemi ile oluşan zarar arasındaki illiyet bağıını ortadan kaldırmaz. Zira yukarıda aktarılan mevzuat hükümleri uyarınca, imarla ilgili hizmetleri yapmanın veya yaptırmanın belediyenin görev ve sorumlulukları arasında olduğu, ruhsata aykırı veya ruhsatsız yapılan yapıların, belediye en-

cümeni veya il idare kurulu kararını müteakip, belediye veya valilikçe yıktırılacağı, ayrıca kullanma izni verilmeyen ve alınmayan yapıların, izin alınıncaya kadar, elektrik, su ve kanalizasyon hizmetlerinden ve tesislerinden faydalandırılmayacakları açıktır.

İdare Mahkemesi Devlet Su İşleri'ni de 3/8 oranında kusurlu bulmuş ve DSİ'nin kusurunu da şöyle açıklamıştır:

Taşkın suların önlenmesi için gereğinin yapılmaması, İluh Deresi'nin ıslah edilmemesi, yeterli debiyi kaldıracak derinlikte ve genişlikte olmaması, dere kenarındaki binaların belediye ile işbirliği yapılarak tahliyesinin ve kamulaştırmasının yapılmaması, bölgenin imara açılması konusunda belediyenin uyarılması ve netice alınmamışsa dava açması gerektiği halde bunların yapılmamış olması.

Mahkeme kararında aşağıdaki kanunlara gönderme yapmıştır:

- 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun "Belediye'nin görev ve sorumlulukları" başlıklı 14. maddesinin (a) fıkrası uyarınca: "Belediye, mahalli müşterek nitelikte olmak şartıyla; imar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı hizmetlerini yapar veya yaptırır.
- 3194 sayılı İmar Kanunu'nun "Kullanma izni alınmamış yapılar" başlıklı 31. maddesi uyarınca "inşaatın bitme gününün, kullanma izninin verildiği tarih olduğu, kullanma izni verilmeyen ve alınmayan yapıların, izin alınıncaya kadar elektrik, su ve kanalizasyon hizmetlerinden ve tesislerinden faydalandırılmayacakları, ancak kullanma izni alan bağımsız bölümlerin bu hizmetlerinden istifade ettirileceği" belirtilir.

4.2 Samsun TOKİ Vakası, 2012

3 Temmuz 2012’de Samsun’da gerçekleşen sel olayında Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) konutlarını sel basması sonucunda apartman görevlisi olarak çalışan ve zemin katta yaşayan bir baba ve iki çocuk hayatını kaybetmişti. Olayla ilgili hem Başsavcılık cezai soruşturma başlatmıştı hem de ölenlerin yakınları ilgili idari birimlere maddi ve manevi tazminat davası açılmıştı. Davacıların açtığı tazminat davası olumlu sonuçlanmakla birlikte, cezai soruşturma itirazların sonunda iptal edilmişti. Avukat Hatice Yavuz temsiliyetinde Anayasa Mahkemesi’ne başvuran aileler, cezai soruşturmanın iptaline itiraz ettiler. Bu başvuru sonunda, Anayasa Mahkemesi, devletin yaşam hakkı karşısındaki pozitif yükümlülükleri ile ilgili emsal bir karar çıkarttı ve ilgili yetkililerin etkin bir şekilde soruşturulmasına hükmetti.

4.2.1 Ceza Soruşturma Süreci

4.2.1.1 DSİ 7. Bölge Müdürlüğü Yetkilileri

Başsavcılık öncelikle bilirkişi raporuna dayanarak, DSİ 7. Bölge Müdürlüğü yetkilileri hakkında Samsun Valiliği İl İdare Kurulu Müdürlüğü’nden soruşturma izni talebinde bulunur. Samsun Valiliği soruşturma izni vermez. Başsavcılığın itirazı sonucu Samsun Bölge İdare Mahkemesi söz konusu yetkililerin şüpheli olarak ifadelerinin alınmasının önünü açar. DSİ yetkilileri, ifadelerinde “sel kapanı yapımında herhangi bir eksikliğin bulunmadığını ve tüm teknik şartnameler ile istenen kriterlere uygun olduğunu, meteorolojinin 100 yıllık verileri dikkate alındığında 710 m^{3/sn.} debinin öngörülebilir miktarda olduğunu ve yağışın doğal afet niteliğinde olduğunu, böyle bir olayda kendilerine atfedilecek herhangi bir kusurun bulunmadığını” ileri sürerler.⁹⁵

4.2.1.2 Samsun Büyükşehir ve Canik Belediyesi Yetkilileri

Başsavcılık ayrıca Samsun Büyükşehir Belediye Başkanı, Büyükşehir Belediyesi yetkilileri, Canik Belediye Başkanı ve Belediye yetkilileri hakkında da İçişleri Bakanlığı’ndan soruşturma izni talep eder. İçişleri Bakanlığı 15/11/2012 tarihli kararla, on üç kişi hakkında soruşturma izni verir. Soruşturma izni kararında, Bakanlık neden olarak, belediyenin son beş

yılda dere ıslahı ile ilgili bir çalışma yapmamasını, dere çevresinde dere rejimine uygun imar mevzuatının ve uygulamaların yerine getirilmemiş olmasını, dere yatağında ve düşük kotta yer alan kaçak yapıların yıktırılmamış olmasını, riskli bir alanda olmasına rağmen bodrum dairelerine iskan verilen konutlar için ihata duvarı yapılmamış olmasını göstermiştir.⁹⁶

Fakat, haklarında soruşturma izni verilen kamu görevlileri İçişleri Bakanlığı’nın kararını Danıştay’a taşır. Danıştay 1. Dairesi 14/03/2013 tarihli kararla soruşturma izni kararını kaldırır ve İçişleri Bakanlığı’nın soruşturma kararı ile ilgili yeni bir araştırma yapmasını ister. İçişleri Bakanlığı, yaptığı araştırmada söz konusu görevlilerin bir kısmına soruşturma izni verirken, bir kısmına vermez. Kararda gerekçe olarak dere ıslahının, yatak temizliğinin, afetlere karşı planlamanın yapılmamış ve fiziki önlemlerin alınmamış olması, imar planında taşkın önleme sınırına riayet edilmemiş olması, dere yatağına dökülen çöp ve hafriyat ile selin etkisinin artırılmış olmasını, dere yatağının daraltılmış ve değiştirilmiş olmasını, yapılan konutları koruyacak bir ihata duvarının olmamasını, bodrum kata pencere önü ve çukur alanda taşkın sularını engelleyici bir tedbir alınmadan iskan verilmiş olmasını, dere yatağında ve düşük kotta yer alan kaçak yapıların yıkılmamış olmasını gösterir.

Bu karara da Başsavcılık ve haklarında soruşturma izni verilen kamu görevlileri itiraz ederler. Danıştay Birinci Dairesi 21/10/2014 tarihli kararında soruşturma iznini kaldırır. Danıştay kararında meydana gelen yağışın beklenmeyen ve öngörülemeyen miktarda afet boyutunda olduğunu ve asıl sorunun DSİ tarafından yapılan sel kapanı arkasında selin getirdiği rüsubatın birikerek kapanın vazife yapamaz duruma gelmesi ve yıkılması olduğunu, alanda gerçekleştirilen imar planının ise TOKİ’ye ait olması nedeniyle belediyenin bir sorumluluğu olmadığını ifade eder.⁹⁷ Başsavcılık, bilirkişinin “500 yıllık feyzan debisinin 214 m^{3/sn.} olan bu akarsuya akışın pik yaptığı alanlarda 710 m^{3/sn.} debi suyun gelmiş olması, bu miktarda bir debinin taşkın kapsamında değil doğal afet kapsamında ele alınmasının ve kabul edilmesinin uygun olduğu” yönündeki görüşüne gönderme yaparak DSİ hakkında da takipsizlik kararı verir. 03/07/2012 tarihinde gerçekleşen yağışın “temmuz ayı yağış normalinin (1970-2010) yaklaşık

5 katı” olması nedeniyle beklenmeyen ve öngörüle-meyen bir olay olduğunu ifade eder.

4.2.2 Tam Yargı Davası Soruşturma Süreci

4.2.2.1 Tam Yargı Davası Soruşturma Süreci

Yakınlarını kaybedenlerin Samsun 1. İdare Mahkemesinde açtıkları maddi ve manevi tazminat talepli tam yargı davasında, İdare Mahkemesi 6/4/2015 tarihli bilirkişi raporuna gönderme yaparak,

- sel kapanına dair projelendirme ve uygulama aşamasında boyutlandırma ve malzeme seçimindeki yanlış ve eksiklikler nedeni ile DSİ’yi (50%),
- inşaat ve yapı kullanma izin belgelerindeki sorumluluğu nedeni ile Canik Belediyesi’ni (10%),
- kendisine mevzuat üzerinden yüklenen görevlerde gösterdiği eksiklikler nedeni ile Samsun Büyükşehir Belediyesi’ni (10%),
- dere alanında yaklaşım ve çekme mesafelerine uyulmaması, apartman görevlisi dairelerinde standartlara uyulmaması, çevre duvarı yapılmaması ve bodrum kat havalandırmasının zeminin oyulmasıyla sağlanması nedeni ile TOKİ’yi (30%)

kusurlu bulur ve tazminata hükmeder.

4.2.2.2 Danıştay Temyiz Süreci

Danıştay Sekizinci Dairesi temyiz istemi üzerine aldığı 3/4/2017 kararında meydana gelen zararın sadece doğal afetten kaynaklanmadığını ve idarelerin kusurlarının da yaşanan felakette etkili olduğunu ifade eder ve hizmet kusurunun yeniden değerlendirilmesi için yeni bir bilirkişi raporu talep eder.

4.2.2.3 Anayasa Mahkemesi Süreci

Başvurucular, İdare Mahkemesi tarafından aldıkları bilirkişi raporunda hizmet kusurunun tespit edilmesine rağmen ceza soruşturması ile ilgili alınan takipsizlik kararına itiraz etmek üzere Anayasa Mahkemesi’ne başvururlar. Anayasa Mahkemesi başvuruyu Anayasa’nın 17. maddesi (“Herkes, yaşa-

ma... hakkına sahiptir”) kapsamında ve “yaşam hakkının öngördüğü etkili bir yargısal sistem kurma” bağlamında devletin pozitif yükümlülüğü üzerinden değerlendirir ve devletin, bireyin yaşamını her türlü tehlike, tehdit ve şiddetten koruma yükümlülüğünü hatırlatır. Anayasa Mahkemesi, kararında, yeniden etkin bir adli soruşturma yapılmasına ve kovuşturmaya yer olmadığına dair kararın ortadan kaldırılmasına, başvurularda tazminat ödenmesine ve mahkeme masraflarının da başvurularda geri ödenmesine hükmeder. Mahkeme, kararında yürütülen soruşturmaya dair şunları ifade eder:

Gerek ceza soruşturmasında gerekse de tam yargı davasında alınan bilirkişi raporlarında tespitler doğrultusunda -bilirkişi raporunda yapılan tespitlerin aksini ortaya koyan objektif ve bilimsel başka bir veri yok iken- Başsavcılığın vardığı bu sonucun ölüm olayının nedeninin ve sorumluların ortaya çıkarılmasına imkân verecek etkinlikte yürütüldüğü söylenemez.

Mahkeme, gerekçesinde “devletin yaşamı koruma yükümlülüğü kapsamında meydana gelen afet olaylarına ilişkin olarak kişilerin yaşamı ile vücut bütünlüklerinin korunması, ölüm ve yaralanma olaylarının önüne geçilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasının bir zorunluluk olduğu”nu ifade eder. Anayasa Mahkemesi, burada yalnızca tazminat değil aynı zamanda cezai sorumluluğu da hatırlatır ve gerekli soruşturmaların yapılıp sorumluların cezalarını çekmeleri gerektiğini ifade eder. Fakat, Anayasa Mahkemesi, Samsun ve Canik Belediye başkanları ve belediye yetkilileri ile ilgili başvuruyu zaman aşımı nedeni ile reddeder. Buna göre, başvurularda Samsun ve Canik Belediye başkanları ve belediye yetkilileri ile ilgili soruşturma talebinin reddine dair karara itirazlarını kararın öğrenildiği tarihten itibaren 30 gün içinde yapmadıkları için bu istemleri kabul edilemez bulunur. Oysa, bu kararlar başvurularda tebliğ dahi edilmemiştir. Yine, burada da idari yargı süreçlerindeki prosedürel katılımın adaletin aranmasının önünde bir engel olarak karşımıza çıktığı söylenebilir. Zira, Anayasa Mahkemesi Birinci Bölüm Başkanı Hasan Tahsin Gökcan bu karara itirazını beyan eder ve kararın “devletin etkili soruşturma yükümlülüğü kapsamında kanun koyucunun 5271 sayılı CMK hükümlerinde öngördüğü hukuk düzenini ve kanun yolunu göz ardı etmek” anlamına geldiğini belirtir.

5. Sonuç:

Bu raporda, Türkiye’de idarenin iklim temelli afetlere karşı hukuki sorumluluğunun temelleri ve bu sorumluluk bağlamında vatandaşların ellerindeki hukuki araçlar incelenmiştir. Özel olarak, idarenin üzerindeki sorumluluğu reddetmek için başvurduğu mücbir sebep kavramı tartışılmış, bu kavramın iklim değişikliği bağlamındaki geçerliliği sorgulanmıştır. Rapor, ikincil kaynak incelemesinin yanında hukukçularla birebir görüşmelere dayanmaktadır. Raporda temel hedef, nüfusu doğal afetler karşısında kırılgan ve dirençli gibi gruplandırmalara ayıran yaklaşımın ötesine geçip, iklim temelli afetlere dair hak temelli bir yaklaşımın gelişimine katkı sunmaktır. Böyle bir yaklaşım ile kırılganlık ve dirençlilik gruplara için özellikler olarak değil, onlara sunulan hizmetlerin eşitsiz dağılımı nedeniyle ortaya çıkan sonuçlar olarak yeniden kurulmaktadır. Böylelikle hem karar alıcılara kentleri olası afetlere karşı dirençli kılmak konusundaki sorumluluklarını hatırlatmak hem de vatandaşları aşırı hava olayları karşısındaki hakları ile ilgili bilgilendirmek hedeflenmiştir. Zira, Türkiye’de hâlâ afet politikası kriz yönetimi bağlamında şekillenmektedir. Bu anlamda, krizin ortaya çıkmasını önlemekten ziyade, müdahale ve iyileştirme süreçlerine öncelik verilmektedir. Halbuki, idareden beklenen aynı zamanda ortaya çıkmasına neden olan etmenleri göz önünde bulundurarak zararı en aza indirmesidir. Bu bağlamda, afet yönetimine ve iklim değişikliğine dair önlemlerin de birlikte düşünülmesi önem arz etmektedir. Anayasa, idareye vatandaşları öngörülebilir ve tahmin edilebilir risklere karşı uyarma ve onlara karşı gerekli önlemleri alma sorumluluğu yüklemektedir. İdare bu sorumlulukları yerine getirmediğinde ise yasal sorumluluk ortaya çıkmakta ve vatandaşların dava açma yetkisi doğmaktadır.

Rapor, hukuki süreçlerin zorluklarının da altını çizmektedir. Halihazırda, afetin zorlukları ile mücadele eden insanların, uzun ve meşakkatli bir idari yargılama sürecine girmesi onlar için yeni zorlukları da beraberinde getirmektedir. O yüzden hukukçular, bu tür idari davaların kişisel kazanımdan çok adalet arayışı ile ilgili olduğunun altını çizmektedir. Buradaki adalet arayışı zararın hizmetin hiç işlememesi, geç işlemesi ya da kötü işlemesi gibi nedenlerden kaynaklandığı durumlarda idareye pozitif yüküm-

lülüklerini hatırlatmakla ilgilidir. Mücbir sebep ise idareyi sorumlu kılmayı zorlaştıran bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. İdare, doğal afetler söz konusu olduğunda olayın idarenin yetkisinin dışında, öngörülemez ve önlenemez olmasına vurgu yaparak yasal sorumluluğunu ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Fakat, teknolojinin geliştiği bu dönemde, bir olayın önlenemeyecek olsa dahi öngörülebilir olması idarenin sorumsuzluk iddiasını çürütmektedir. Çünkü olayların gerçekleşmesi önlenemese de gerekli tedbirler alınarak zarar önenebilir.

İklim değişikliği ise öngörülebilirlik kriterini de yeniden düşünmemizi gerektirmektedir. Mevsim normallerinin radikal bir şekilde değiştiği bir bağlamda, olası aşırı hava olaylarına dair öngörülebilirlik kriterleri de değişmek durumundadır. Bu bağlamda, idarelerin mevsim normallerini hesaplarken son 10-20 yıla odaklanması, tarihsel verilerin iklim değişikliğinin etkileri göz önünde bulundurularak yeniden gözden geçirilmesi ve gelecek hava düzenleri ile ilgili detaylı projeksiyonlar yapılması önerilmektedir. İklim değişikliği bağlamında, önenebilirlik kriteri düşünülürken hem azaltım hem de uyum politikalarının birlikte ele alınması önem arz etmektedir. Bu bağlamda idarenin sorumluluğu sadece olası felaketlere karşı ne tür önlemler aldığı ile değil, aynı zamanda bunların önlenmesi için gerekli azaltım politikaları ile ilgili yaptıklarını da içerecek şekilde genişletilebilir. Bütün bunların olabilmesi için ise idarenin yasal sorumluluğunun önündeki engellerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu engellerden bazıları hak temelli yaklaşımdan uzak toplumsal algı ile bazıları ise hak arama süreçlerindeki zorluklarla ilgilidir. Toplumun hak arama anlayışından uzaklaştıran bir etmen olarak kaderciliğin altı çizilmektedir. Yaşanılan felaketlerin kadere bağlanması idarenin sorumluluğunun sorgulanmamasını da beraberinde getirmektedir. Devletin bu olaylar karşısındaki misyonunun koruyuculuktan ziyade iyileştiricilik olarak tanımlanması da yine afet sonrasında odaklı bir yaklaşımı incelemekte, yaşanan felaketin önlenebilir olup olmadığını sorgulamanın önünde engel teşkil etmektedir. Yasal hak arama süreçlerinin önündeki zorluklardan biri de toplumun çarpık kentleşme bağlamında “hevesli bir ortak” olarak ortaya çıkmasıdır. Zarar gören yapıların imarla ilgili düzenlemelere uygun olmaması yalnızca idare ile değil bu süreçlere göz yuman vatandaşlar ile de ilgili olduğu için, insanlar söz konusu zararda kendi sorumluluk-

larını da göz önünde bulundurabilmekte, idare ile karşı karşıya gelmek istemeyebilmektedir.

Bunların yanında dava masraflarının yüksekliği, dava süreçlerinin uzunluğu ve idari yargının spesifik yapısından kaynaklanan prosedürel katılığı da yine insanları hak arama süreçlerinden uzak tutan etmenler olarak ortaya çıkmaktadır. Hatırlatılması gereken bir diğer nokta ise yargı bağımsızlığıdır. İklim temelli afetler gibi olaylarda hakimlerin özgürce emsal kararlar verebilmesi için yargı bağımsızlığının tam olarak kurulması yüksek önem arz etmektedir. İklim temelli afetler karşısında idarenin yasal sorumluluğunun altını çizmek hem Türkiye'deki demokrasinin gelişmesi açısından hem de iklim mücadelesi bağlamında çok önemlidir.

Referanslar:

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2020. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuc-lari-2020-37210>

Akay, Aslı. "İklim Değişikliğinin Neden Olduğu Afetlerin Etkileri." İklim Değişikliği Alanında Ortak Çabaların Desteklenmesi Projesi (İklimİN), İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi 15. Erişim tarihi 13 Nisan 2022. <https://www.iklimin.org/moduller/afetmodulu.pdf>

Akyel, Recai. "Türkiye Kamu Yönetiminde Afet Yönetimi." *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14 (2005): 15-29. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/50188>.

Andersen, Ellen Ann. *Out of the Closets & Into the Courts: Legal Opportunity Structure and Gay Rights Litigation*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2005.

Arnall, Alex, Chris Hilson, Catriona McKinnon. "Climate Displacement and Resettlement: The Importance of Claims-Making 'From Below'." *Climate Policy* 19, no:6 (2019): 665-671.

Balaban, Osman. "A Matter of Capacity: Climate Change and the Urban Challenges for Turkey." *New Perspectives on Turkey* 56 (2017): 159-162. doi:10.1017/npt.2017.22.

Balaban, Osman ve Meltem Şenol-Balaban. "Adaptation to Climate Change: Barriers in the Turkish Local Context." *TEMA-Journal of Land Use Mobility and Environment* (2015): 7-22.

Canadian ERA Perspectives, Selina Lee-Andersen, Andrew West. "Canada: Impacts of Climate Change-Foreseeable or Unforeseeable? Drafting Force Majeure Clauses in the Era of Climate Uncertainty," Mondaq: Connecting Knowledge and People. Erişim tarihi: 13 Ekim, 2022. <https://www.mondaq.com/canada/environment/735074/impacts-of-climate-change-foreseeable-or-unforeseeable-drafting-force-majeure-clauses-in-the-era-of-climate-uncertainty>

Cutter, Susan L., Jerry T. Mitchell ve Michael Scott. "Revealing the Vulnerability of People and Places:

A Case Study of Georgetown County, South Carolina." *Annals of the Association of American Geographers* 90, no.4 (2000): 713-737.

Eraybar, Korel, Kenji Okazaki, Alper İlki. "An Exploratory Study on Perceptions of Seismic Risk And Mitigation In Two Districts Of Istanbul." *Disasters* 34, no.1 (2010): 71-92.

Ergünay, Oktay. "7269 sayılı Yasa Açısından Afet Bölgesi Nedir?." Erişim tarihi 13 Nisan 2022. <http://ahsenokyar.com/?p=14880>.

Field, Christopher B, Vicente Barros, Thomas F. Stocker, Qin Dahe, David Jon Dokken, Kristie L. Elbie, Michael D. Mastrandrea, Katharine J. Mach, Gian-Kasper Plattner, Simon K. Allen. *Managing the Risks of Extreme Events and Disasters to Advance Climate Change Adaptation*. Hükümetlerarası İklim Paneli İklim Değişikliği Özel Raporu. 2012. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/03/SREX_Full_Report-1.pdf

Gedikli, Bahar ve Osman Balaban. "An Evaluation of Local Policies and Actions that Address Climate Change in Turkish Metropolitan Cities." *European Planning Studies* 26, no.3 (2016): 458-479.

Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*. Bursa: Ekin, 2009.

Hilson, Chris. "New Social Movements: The Role of Legal Opportunity." *Journal of European Public Policy* 9, no.2 (Nisan, 2002): 238-255.

Imperiale, Angelo Jonas ve Frank Vanclay. "Experiencing Local Community Resilience In Action: Learning From Post-Disaster Communities." *Journal of Rural Studies* 47 (2016): 204-219.

Işıklar, Celal. "Danıştay Kararlarında İdarenin Kursesiz Sorumluluğunu Kaldıran ve Azaltan Haller." *YBHD* 4, no. 1 (2019): 115-158.

İnelmen, Kıvanç, Arzu İseri Say, Hayat Kabasakal. "Participation Lethargy in Disaster Preparedness Organizations within the Framework of a Turkish CBO." *International Journal of Sociology and Social Policy* 24, no.10/11 (2004): 130-158.

Karancı, Nuray. "Facilitating Community Participation in Disaster Risk Management: Risk Perception and Preparednes Behaviours in Turkey." *Cities at Risk* içinde, ed. Helene Joffe, Tiziana Rossetto ve John Adams, (Hollanda: Springer, 2013): 93-108.

Karancı, Ayşe Nur ve Polat Gülkan. "Grassroots Participation versus Dictated Partnership: Anatomy of the Turkish Risk Management Reality." *Disaster Risk and Vulnerability Mitigation through Mobilizing Communities and Partnerships* içinde, ed. C. Emdad Haque ve David Etkin, 137-153. McGill: Queen's University Press, 2012.

Kirkland & Ellis. "COVID-19 Offers Force Majeure Lessons for Climate Planning." Erişim tarihi 13 Nisan 2022. <https://www.kirkland.com/publications/article/2020/07/covid19-force-majeure-lessons-climate-planning>.

Knoll, Jocelyn L. Ve Shannon L. Bjorklund. "Force majeure and Climate Change: What is the new normal?." Erişim tarihi 13 Nisan 2022. https://www.dorsey.com/-/media/files/uploads/images/force_majeure_and_climate_change_030420.pdf?la=en

Kriesi, Hanspeter. "The Political Opportunity Structure of New Social Movements: Its Impact on Their Mobilization." *The Politics of Social Protest* içinde, ed. J. Craig Jenkins ve Bert Klandermans, 167-198. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1995.

Kristl, Kenneth. "Diminishing the Divine: Climate Change and the Act of God Defence." *Widener Law Review* 15 (2010): 325-362.

Mora, Camilo, Bénédicte Dousset, Iain R. Caldwell, Farrah E. Powell, Rollan C. Geronimo, Coral R. Bielecki, Chelsea W.W. Counsell, Bonnie S. Dietrich, Emily T. Johnston, Leo V. Louis, Matthew P. Lucas I. et al., (2017). "Global Risk of Deadly Heat." *Nature Climate Change* 7 (2017): 501-506. <https://doi.org/10.1038/nclimate3322>.

Özmen, Bülent ve Özden, Tolga. "Türkiye'nin Afet Yönetim Sistemine İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme." *İ.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 49 (2013): 1-28.

Saul, Roxanne, Richard Barnes ve Michael Elliott. "Is Climate Change an Unforeseen, Irresistible and External Factor- a force majeure in marine environmental law?." *Marine Pollution Bulletin* 113 no. 1-2 (Aralık, 2016): 25-35. <https://core.ac.uk/download/pdf/151161496.pdf>.

Şaşmaz, Aysema Pelin. "İdarenin Sorumluluğu Ve Danıştay Kararlarındaki Görünümüne Genel Bakış," *JEBPIR* 2, no.2 (2016): 211-235.

Şenol-Balaban, Meltem. "Afete Dirençli Yerleşimler Oluşturmak: Afet Risklerini Azaltma Planı." *Bilim ve Ütopya*. Erişim tarihi 13 Nisan 2022. <https://bilimveutopya.com.tr/afete-direncli-yerlesimler-olusturmak-afet-risklerini-azaltma-planı>

Şenol-Balaban, Meltem. "An Assessment of Flood Risk Factors In Riverine Cities Of Turkey: Lessons For Resilience And Urban Planning." *Journal of the Faculty of Architecture* 33, no.2 (2016): 45-71.

Tarrow, Sidney G. *Democracy and Disorder: Protest and Politics in Italy 1965-1975*. Oxford: Clarendon, 1989.

Tercan, Binali. "Türkiye'de Afet Politikaları ve Kent-sel Dönüşüm." *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi* 3, no.5 (2018): 102-120.

Turhan, Ethemcan. Semra Cerit-Mazlum, Ümit Şahin, Alevgül H. Şorman, ve A. Cem Gündoğan. "Beyond Special Circumstances: Climate Change Policy in Turkey 1992-2015." *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change* 7, no.3 (2016): 448-460.

Vanhala, Lisa. *Making Rights a Reality? Disability Rights Activists and Legal Mobilization*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011b.

World Economic Forum. *Global Risks Report 2018*. 2018. https://www3.weforum.org/docs/WEF_GRR18_Report.pdf

Yıldırım, Turan. "Danıştay Kararlarında Mücbir Sebep Kavramı." *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 25 no. 2 (2019): 1520-1538.

Sonnotlar

- 1 | Camila Mora et al., "Global Risk of Deadly Heat," *Nature Climate Change* 7 (2017): 501-506. <https://doi.org/10.1038/nclimate3322>.
- 2 | World Economic Forum, *Global Risks Report 2018* (2018). https://www3.weforum.org/docs/WEF_GRR18_Report.pdf
- 3 | Canadian ERA Perspectives, Selina Lee-Andersen, Andrew West, "Canada: Impacts of Climate Change-Foreseeable or Unforeseeable? Drafting Force Majeure Clauses in the Era of Climate Uncertainty," Mondaq: Connecting Knowledge and People, erişim tarihi: 13 Ekim 2022, <https://www.mondaq.com/canada/environment/735074/impacts-of-climate-change-foreseeable-or-unforeseeable-drafting-force-majeure-clauses-in-the-era-of-climate-uncertainty>
- 4 | Korel Eraybar, Kenji Okazaki, Alper İlki, "An Exploratory Study On Perceptions Of Seismic Risk And Mitigation In Two Districts Of Istanbul," *Disasters* 34, no.1 (2010): 71-92; Ayşe Nur Karancı ve Polat Gülkan, "Grassroots Participation versus Dictated Partnership: Anatomy of the Turkish Risk Management Reality," *Disaster Risk and Vulnerability Mitigation through Mobilizing Communities and Partnerships* içinde, ed. C. Emdad Haque ve David Etkin, 137-153. McGill: Queen's University Press, 2012; Kıvanç İnelmen, Arzu İseri Say, Hayat Kabasakal, "Participation Lethargy in Disaster Preparedness Organizations within the Framework of a Turkish CBO," *International Journal of Sociology and Social Policy* 24, no.10/11 (2004): 130-158.
- 5 | Meltem Şenol-Balaban, "Afete Dirençli Yerleşimler Oluşturmak: Afet Risklerini Azaltma Planı," *Bilim ve Ütopya*, erişim tarihi 13 Nisan 2022, <https://bilimveutopya.com.tr/afete-direncli-yerlesimler-olusturmak-afet-risklerini-azaltma-planı>
- 6 | Christopher B. Field et. al, *Managing the Risks of Extreme Events and Disasters to Advance Climate Change Adaptation*, Hükümetlerarası İklim Paneli İklim Değişikliği

- Özel Raporu: 5 (2012). https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/03/SREX_Full_Report-1.pdf
- 7 | a.g.e.
- 8 | Alex Arnall, Chris Hilson, Catriona McKinnon, "Climate Displacement and Resettlement: The Importance of Claims-Making 'From Below'," *Climate Policy* 19, no.6 (2019): 665-671.
- 9 | Angelo Jonas Imperiale ve Frank Vanclay, "Experiencing Local Community Resilience In Action: Learning From Post-Disaster Communities," *Journal of Rural Studies* 47 (2016): 204-219.
- 10 | Susan L. Cutter, Jerry T. Mitchell ve Michael Scott, "Revealing the Vulnerability of People and Places: A Case Study of Georgetown County, South Carolina," *Annals of the Association of American Geographers* 90, no.4 (2000): 713-737.
- 11 | Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2020, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuculari-2020-37210>
- 12 | Osman Balaban, "A Matter of Capacity: Climate Change and the Urban Challenges for Turkey," *New Perspectives on Turkey* 56 (2017): 159-162, doi:10.1017/npt.2017.22.
- 13 | Field et. al, *Managing the Risks of Extreme Events and Disasters to Advance Climate Change Adaptation*, 5.
- 14 | a.g.e.,10.
- 15 | a.g.e.,16.
- 16 | a.g.e.: 17.
- 17 | Aslı Akay, "İklim Değişikliğinin Neden Olduğu Afetlerin Etkileri," İklim Değişikliği Alanında Ortak Çabaların Desteklenmesi Projesi (İklimİN), İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi 15, erişim tarihi 13 Nisan 2022, <https://www.iklimin.org/moduller/afetmodulu.pdf>
- 18 | Meltem Şenol-Balaban, "An Assessment of Flood Risk Factors in Riverine Cities Of Turkey: Lessons For Resilience And Urban Planning," *Journal of the Faculty of Architecture* 33, no.2 (2016): 45-71.
- 19 | a.g.e.
- 20 | <https://public.emdat.be/about>
- 21 | Şenol-Balaban, M. (2016): 63.
- 22 | a.g.e.
- 23 | Sidney G. Tarrow, *Democracy and Disorder: Protest and Politics in Italy 1965-1975* (Oxford: Clarendon, 1989); Hanspeter Kriesi, "The Political Opportunity Structure of New Social Movements: Its Impact on Their Mobilization," *The Politics of Social Protest* içinde, ed. J. Craig Jenkins ve Bert Klandermans (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1995), 167-198.
- 24 | Ellen Ann Andersen, *Out of the Closets & Into the Courts: Legal Opportunity Structure and Gay Rights Litigation* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2005), 9
- 25 | Chris Hilson, "New Social Movements: The Role of Legal Opportunity," *Journal of European Public Policy* 9, no.2 (Nisan, 2002): 238-255.
- 26 | Lisa Vanhala, *Making Rights a Reality? Disability Rights Activists and Legal Mobilization* (Cambridge: Cambridge University Press, L. 2011b).
- 27 | Osman Balaban ve Meltem Şenol-Balaban, "Adaptation to Climate Change: Barriers in the Turkish Local Context," *TEMA-Journal of Land Use Mobility and Environment* (2015): 7-22.
- 28 | Günümüzde de afet yönetiminde, 7269 sayılı kanun üzerinden kurgulananan, yönetiminde halen afet sonrasına odaklanan bir yaklaşımın benimsendiği söylenebilir. Bkz. Binali Tercan, "Türkiye'de Afet Politikaları ve Kentsel Dönüşüm." *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi* , no. 5 (2018): 102-120; Oktay Ergünay, "7269 sayılı Yasa Açısından Afet Bölgesi Nedir?," erişim tarihi 13 Nisan 2022, <http://ahsenokyar.com/?p=14880>; Bültent Özmen ve Tolga Özden "Türkiye'nin Afet Yönetim Sistemine İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme," *İ.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 49 (2013): 1-28.
- 29 | Nuray Karancı, "Facilitating Community Participation in Disaster Risk Management:

- Risk Perception and Preparednes Behaviours in Turkey,” *Cities at Risk* içinde, ed. Helene Joffe, Tiziana Rossetto ve John Adams (Hollanda: Springer, 2013): 94.
- 30 | Karancı ve Gülkan, “Grassroots Participation versus Dictated Partnership: Anatomy of the Turkish Risk Management Reality.”
- 31 | a.g.e.
- 32 | a.g.e.
- 33 | a.g.e.,145; Recai Akyel, “Türkiye Kamu Yönetiminde Afet Yönetimi.”Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 14 (2005): 15-29. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/50188>.
- 34 | Şenol-Balaban, “An Assessment of Flood Risk Factors In Riverine Cities Of Turkey: Lessons For Resilience And Urban Planning,” 65.
- 35 | Balaban ve Şenol-Balaban, “Adaptation to Climate Change: Barriers in the Turkish Local Context.”
- 36 | a.g.e.
- 37 | a.g.e.
- 38 | a.g.e.
- 39 | a.g.e.
- 40 | Karancı ve Gülkan. “Grassroots Participation versus Dictated Partnership: Anatomy of the Turkish Risk Management Reality.”
- 41 | a.g.e., 141.
- 42 | Bahar Gedikli ve Osman Balaban, “An Evaluation of Local Policies and Actions that Address Climate Change in Turkish Metropolitan Cities,” *European Planning Studies* 26, no.3 (2016): 475
- 43 | a.g.e.
- 44 | Ethemcan Turhan et. al., “Beyond Special Circumstances: Climate Change Policy in Turkey 1992-2015” *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change* 7, no 3 (2016): 448-460.
- 45 | Balaban, “A Matter of Capacity: Climate Change and the Urban Challenges for Turkey.”
- 46 | Karancı, “Facilitating Community Participation in Disaster Risk Management: Risk Perception and Preparednes Behaviours in Turkey,” 94.
- 47 | a.g.e.
- 48 | a.g.e.
- 49 | a.g.e.
- 50 | Karancı ve Gülkan. “Grassroots Participation versus Dictated Partnership: Anatomy of the Turkish Risk Management Reality.”
- 51 | a.g.e., 145.
- 52 | a.g.y.
- 53 | Karancı, “Facilitating Community Participation in Disaster Risk Management: Risk Perception and Preparednes Behaviours in Turkey,” 94.
- 54 | Celal Işıklar,“Danıştay Kararlarında İdarenin Kusursuz Sorumluluğunu Kaldıran ve Azaltan Haller,” *YBHD* 4, no.1 (2019): 117.
- 55 | a.g.e., 118.
- 56 | Aysema Pelin Şaşmaz. “İdarenin Sorumluluğu Ve Danıştay Kararlarındaki Görünümüne Genel Bakış,” *JEBPIR* 2 no.2 (2016): 213.
- 57 | a.g.y.
- 58 | T.C. Batman İdare Mahkemesi, ESAS NO: 2015/1438 KARAR NO:2016/854.
- 59 | Işıklar,“Danıştay Kararlarında İdarenin Kusursuz Sorumluluğunu Kaldıran ve Azaltan Haller,” 120.
- 60 | a.g.y.
- 61 | a.g.e., 121.
- 62 | a.g.e., 122.
- 63 | Turan Yıldırım, “Danıştay Kararlarında Mücbir Sebep Kavramı,” *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 25 no. 2 (2019): 1520-1538; Şaşmaz, “İdarenin Sorumluluğu ve Danıştay Kararlarındaki Görünümüne Genel Bakış,” 221.
- 64 | Kemal Gözler, İdare Hukuku (Bursa: Ekin, 2009): 1329; Ayrıca bkz. Yıldırım, “Danıştay Kararlarında Mücbir Sebep Kavramı.”

- 65 | Gözler, İdare Hukuku, 1329.
- 66 | *a.g.e.*, 1330.
- 67 | *a.g.e.*, 1330.
- 68 | *a.g.e.*, 1333
- 69 | *a.g.e.*, 1330.
- 70 | *a.g.e.*, 1332.
- 71 | Işıklar, "Danıştay Kararlarında İdarenin Kusursuz Sorumluluğunu Kaldıran ve Azaltan Haller."
- 72 | *a.g.e.*
- 73 | *a.g.e.*, 137.
- 74 | *a.g.e.*, 134.
- 75 | *a.g.e.*, 135
- 76 | Yıldırım, "Danıştay Kararlarında Mücbir Sebep Kavramı," 1520.
- 77 | Gözler, İdare Hukuku, 1336.
- 78 | Roxanne Saul, Richard Barnes, ve Michael Elliott "Is Climate Change an Unforeseen, Irresistible and External Factor- a force majeure in marine environmental law?," *Marine Pollution Bulletin* 10, no 1-2 (Aralık, 2016) <https://core.ac.uk/download/pdf/151161496.pdf>: 10.
- 79 | Jocelyn L. Knoll ve Shannon L. Bjorklund, "Force majeure and Climate Change: What is the new normal?," erişim tarihi 13 Nisan 2022, https://www.dorsey.com/-/media/files/uploads/images/force_majeure_and_climate_change_030420.pdf?la=en
- 80 | Kenneth Kristl, "Diminishing the Divine: Climate Change and the Act of God Defence," *Widener Law Review* 15 , (2010):325-362.
- 81 | Knoll ve Bjorklund, "Force majeure and Climate Change: What is the new normal?."
- 82 | Kirkland & Ellis, "COVID-19 Offers Force Majeure Lessons for Climate Planning," erişim tarihi 13 Nisan 2022, <https://www.kirkland.com/publications/article/2020/07/covid19-force-majeure-lessons-climate-planning>.
- 83 | Yıldırım, "Danıştay Kararlarında Mücbir Sebep Kavramı," 1520.
- 84 | Saul, Barnes ve Elliott, "Is Climate Change an Unforeseen, Irresistible and External Factor- a force majeure in marine environmental law?," 12.
- 85 | *a.g.y.*
- 86 | Kirkland & Ellis, "COVID-19 Offers Force Majeure Lessons for Climate Planning."
- 87 | Özmen ve Özden, "Türkiye'nin Afet Yönetim Sistemine İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme."
- 88 | İnelmen, Say, ve Kabasakal, "Participation Lethargy in Disaster Preparedness Organizations within the Framework of a Turkish CBO," 135.
- 89 | Özmen ve Özden, "Türkiye'nin Afet Yönetim Sistemine İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme."
- 90 | Karancı ve Gülkan, "Grassroots Participation versus Dictated Partnership: Anatomy of the Turkish Risk Management Reality," 145.
- 91 | *a.g.e.*, 144.
- 92 | Gözler, İdare Hukuku, 1339.
- 93 | Karancı ve Gülkan, "Grassroots Participation versus Dictated Partnership: Anatomy of the Turkish Risk Management Reality," 144.
- 94 | Demirören Haber Ajansı, "Danıştay, Sel Felaketi Mağdurlarının Tazminat Davasına Yeşil Işık Yaktı," erişim tarihi 13 Nisan 2022, <https://www.haberler.com/danistay-sel-felaketi-magdurlarinin-tazminat-3251089-haberi/>.
- 95 | Anayasa Mahkemesi Kararı 2016/9528.9/6/2020. <https://www.anayasa.gov.tr/media/6889/2016-9528.pdf>
- 96 | *a.g.e.*
- 97 | *a.g.e.*

Teşekkür Notu

Hak arama süreçlerinde afetlerden zarar gören vatandaşlara hukuki desteklerini sunan, hukukun sınırlarını zorlayan, yargıyı yaratıcı kararlar almaya teşvik eden avukatlara ve bu zorlayıcı süreci göğüsleyen vatandaşlara teşekkürler.

Özlem Aslan, Kadir Has Üniversitesi Çekirdek Programı'nda misafir akademisyen olarak görev yapmaktadır. Doktorasını 2019 yılında Toronto Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden almış, aynı üniversitenin Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Programı'ndan da derece almıştır. Lisans ve yüksek lisansını Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde yapmıştır. Çalışmaları feminist coğrafya, sosyal hareketler, eleştirel kalkınma çalışmaları, çevre çalışmaları kesişiminde şekillenmektedir.

Dirençli Topumlardan Sorumlu İdarelere: İklim Temelli Aşırı Hava Olaylarına Hak Temelli Bir Yaklaşım

33 p.; 30 cm. - (Istanbul Policy Center-Sabancı University-Stiftung Mercator Initiative)

Bu çalışma, İstanbul Politikalar Merkezi ile Raoul Wallenberg Enstitüsü Türkiye Programı tarafından ortak yürütülen Gelecek Hakkı Programı kapsamında yapılmıştır.

Cover Design and Page Layout: MYRA

1. Baskı: 2022

İstanbul Politikalar Merkezi

Bankalar Caddesi Minerva Han No: 2 Kat: 4
34420 Karaköy-İstanbul
T +90 212 292 49 39
ipc@sabanciuniv.edu - ipc.sabanciuniv.edu